

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

FYSISK MILJÖ PÅ MILJÖTERAPEUTISKA BEHANDLINGSHEM

- En kvalitativ fallstudie

Socionomprogrammet

C- uppsats ht-08

Författare: Cathrin Björck och Sofia Sjöberg

Handledare: Tore Brännberg

Abstract

Titel	Fysisk miljö på miljöterapeutiska behandlingshem - En kvalitativ fallstudie
Författare	Cathrin Björck & Sofia Sjöberg
Nyckelord	Miljöterapi, miljöterapeutiska behandlingshem, institution, fysisk miljö, ungdomar

Vårt syfte med uppsatsen är att undersöka i vilken mån behandlingshem, som utger sig för att arbeta miljöterapeutiskt, utformar samt använder sig av den fysiska miljön i enlighet med miljöterapeutiska ideal. Vi vill undersöka vilken vikt behandlingspersonal och institutionsledning lägger vid den fysiska miljön på behandlingshem för ungdomar. Frågeställningarna lyder:

- Utifrån vilka medvetna strategier arbetar man med den fysiska miljön på behandlingshem med miljöterapeutisk inriktning? Hur arbetar man för att utforma samt utveckla den fysiska miljön? På vilket sätt resonerar behandlingspersonal samt institutionsledning angående hur den fysiska miljön ser ut i dagsläget? I vilken utsträckning är behandlingspersonal involverad i omsorgen av den fysiska miljön på behandlingshemmen?
- Vilken konkret betydelse anser personal på miljöterapeutiska behandlingshem att den fysiska miljön har för ungdomarnas behandlingsprocess?
- På vilket sätt får ungdomarna medverka i utformningen av den fysiska miljön på behandlingshemmen? Hur upplever ungdomarna den fysiska miljön på avdelningen?

Undersökningen är en kvalitativ fallstudie som bygger på en gruppintervju med sex ungdomar samt sex individuella semistrukturerade intervjuer med institutionschefer samt behandlingsassistenter från tre olika behandlingshem med miljöterapeutisk inriktning för LVU-placerade ungdomar.

I analysen jämförs institutionernas arbete med och utformning av den fysiska miljön med den idealtypiska miljöterapi angående detta ämne. Dessutom tolkas empirin utifrån Antonovskys teori om Kasam, Goffmans teori om totala institutioner samt mortifikationsprocessen.

Resultatet visar att institutionerna lägger olika vikt vid att följa den idealtypiska miljöterapeutiska metoden angående den fysiska miljön. Detta innefattar bland annat ungdomarnas möjlighet att påverka den fysiska miljön i de gemensamma utrymmena och på sina rum, städning samt i vilken utsträckning ungdomarna behandlas med integritet. Resultatet visar dessutom på stora skillnader när det gäller institutionernas inställning till huruvida den fysiska miljön påverkar ungdomarnas behandlingsprocesser eller ej.

Utifrån resultatet drar vi slutsatsen att den psykosociala behandlingsrelationen betonas i så stor utsträckning inom miljöterapi, att dess ideal angående den fysiska miljön kommer i skymundan. Därför är det önskvärt att behandlingshemmen tar till sig vad miljöterapi säger angående den fysiska miljön i större utsträckning än vad som sker i dagsläget.

Förord

Det har varit en intensiv men samtidigt lärorik process att göra denna undersökning. Vi valde vårt ämne för att lära oss mer om miljöterapeutiska ideal beträffande den fysiska miljön samt för att få en bredare förståelse kring hur man på miljöterapeutiska behandlingshem arbetar med och utformar den fysiska miljön. Vi anser att vi nått vårt mål.

Ett varmt tack till den ungdomsgrupp på ett av de behandlingshem vi undersökt som lät oss intervjua dem om deras tankar och åsikter kring den fysiska miljön. Utan er hade uppsatsen inte känts lika meningsfull. Det är med ert bästa för våra ögon som vi genomfört denna undersökning.

Vi vill även tacka behandlingspersonal samt institutionschefer, som deltog i undersökningen, för att ni ville ta er tid att förmedla era erfarenheter och resonemang. Vi uppskattar verkligen detta.

Slutligen vill vi även tacka varandra för ett gott samarbete.

Göteborg, december 2008

Cathrin Björck & Sofia Sjöberg

Innehållsförteckning

1 Inledning	2
<i>1.2 Bakgrund</i>	<i>3</i>
<i>1.2.1 Den fysiska miljön i miljöterapi</i>	<i>3</i>
<i>1.3 Begrepp</i>	<i>5</i>
<i>1.3.1 Fysisk miljö</i>	<i>5</i>
<i>1.3.2 Miljöterapi</i>	<i>5</i>
<i>1.3.3 Idealtyp</i>	<i>5</i>
<i>1.4 Förförståelse</i>	<i>6</i>
<i>1.5 Tidigare forskning</i>	<i>7</i>
<i>1.6 Syfte</i>	<i>8</i>
<i>1.7 Frågeställningar</i>	<i>8</i>
2 Metod	9
<i>2.1 Litteratursökning</i>	<i>10</i>
<i>2.2 Urval</i>	<i>10</i>
<i>2.3 Avgränsningar</i>	<i>11</i>
<i>2.4 Intervjugenomförande</i>	<i>11</i>
<i>2.5 Analysgenomförande</i>	<i>12</i>
<i>2.6 Reliabilitet</i>	<i>12</i>
<i>2.7 Validitet</i>	<i>13</i>
<i>2.8 Generaliserbarhet</i>	<i>14</i>
<i>2.9 Etiska överväganden</i>	<i>14</i>
3 Teoretiska perspektiv	15
<i>3.1 Totala institutioner</i>	<i>15</i>
<i>3.2 Mortifikationsprocess</i>	<i>16</i>
<i>3.3 Kasam</i>	<i>16</i>
4 Resultatanalys	17
<i>4.1 Miljöterapeutisk grund för behandlingsarbetet</i>	<i>17</i>

<i>4.2 Det egna rummet</i>	19
<i>4.2.1 Personalens syn på ungdomarnas egna rum</i>	19
<i>4.2.2 Dekorering</i>	20
<i>4.2.3 Inredningsbidrag</i>	21
<i>4.2.4 Färg på väggarna</i>	21
<i>4.2.5 Storlek och önskan om förändring</i>	23
<i>4.2.6 Möblemang</i>	23
<i>4.2.7 Trygghet</i>	24
<i>4.3 Integritet</i>	26
<i>4.3.1 Lyhördhet</i>	28
<i>4.3.2 Avdelningarnas storlek</i>	29
<i>4.4 Delaktighet</i>	30
<i>4.4.1 Ungdomarnas möjlighet att påverka utformningen av de gemensamma utrymmena</i>	31
<i>4.4.2 Ungdomarnas upplevelse av sina möjligheter till påverkan av den fysiska miljön</i>	32
<i>4.4.3 Forum för ungdomarna att påverka den fysiska miljön</i>	33
<i>4.4.4 Städning på avdelningen</i>	34
<i>4.4.5 Städning av ungdomarnas toaletter</i>	36
<i>4.4.6 Ungdomarnas möjlighet att medverka vid inköp</i>	37
<i>4.4.7 Styrd delaktighet</i>	37
<i>4.5 Hemlighet</i>	38
<i>4.5.1 Ungdomarnas toaletter</i>	40
5 Diskussion	41
<i>5.1 Vidare forskning</i>	45
Referenslista	46
Bilagor	
<i>Intervjuguide Ungdomsgrupp</i>	48
<i>Intervjuguide Behandlingsassistenter</i>	49
<i>Intervjuguide Institutionschefer</i>	50

1 Inledning

Fysisk miljö är ett brett ämne som intresserar och engagerar många människor. Genom våra arbeten som vikarierande behandlingsassistenter på behandlingshem för ungdomar, har vi fått upp ögonen för att institutionsmiljön kan skilja sig åt, även mellan behandlingshem som utger sig för att ha miljöterapeutisk inriktning. Dessa olikheter blev källan till en diskussion mellan oss som varit aktuell och levande under lång tid. Miljöterapi är och har varit en av de vanligaste metoderna inom institutionsvården de senaste trettio åren. Metoden är enligt Nationalencyklopedin (www.NE.se) en kognitiv lära som utvecklats under inflytande av den psykodynamiska teorin. En av de grundläggande tankarna inom miljöterapi är enligt Larsen/ Selnes (1995) att använda den fysiska miljön i både terapeutiskt och motiverade syfte. Detta tycks dock enligt vår erfarenhet komma i skymundan för miljöterapiens socialpsykologiska perspektiv, trots att den fysiska miljön är en förutsättning för att själva behandlingen ska bli möjlig. För att stilla vår nyfikenhet och skapa kunskap angående hur behandlingshem med miljöterapeutisk inriktning arbetar med och utformar den fysiska miljön behandlar undersökningen detta ämne. Vi anser att det är viktigt att institutionsplacerade ungdomars erfarenheter och synpunkter angående den fysiska miljön på behandlingshem får komma fram och tas på allvar. Därför utgår vi delvis i undersökningen från en gruppintervju med institutionsplacerade ungdomar och låter deras utsagor väga lika tungt i vår analys som de tankar och resonemang institutionschefer och behandlingsassistenter gett uttryck för. Vår förhoppning med undersökningen är förutom att själva utvecklas inom vårt yrke, även att lyfta upp och skapa diskussion kring hur den fysiska miljön på behandlingshem för LVU-placerade¹ ungdomar är utformad och på vilka sätt denna är en viktig aspekt för ungdomarnas behandlingsprocesser. Det tycks finnas en lucka i forskningen när det gäller den fysiska miljön på behandlingshem för ungdomar och därför anser vi att vår undersökning är intressant och betydelsefull.

---

¹ LVU 1990:52 Lagen om vård av barn och unga. Den unge kan tvångsplaceras då ”behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv” (Gregow, 2007, Sveriges rikets lag 1990:52).

1.2 Bakgrund

Undersökningen innefattar ett komparativt perspektiv där den idealtypiska fysiska miljön inom miljöterapi ställs mot hur behandlingshemmen utformar samt arbetar med den fysiska miljön. Samtliga behandlingshem i undersökningen använder sig av miljöterapi som behandlingsmetod. För att kunna genomföra undersökningen behöver vi därför känna till vad miljöterapi säger angående den fysiska miljön. Enligt Palmgren/ Gordan (2000) är miljöterapi en kognitiv lära som utvecklats under inflytande av psykodynamisk teori. Enligt Larsen/ Selnes (1995) är den grundläggande tanken inom miljöterapi att institutionen ska vara en inlärningsplats där klienten förbereds för livet utanför institutionen. Det kan enligt författarna både handla om att lära sig någonting för första gången och att lära in på nytt. Författarna lyfter fram att det är av stor betydelse att institutionen tar hänsyn till varje individs unika situation och inlärningsmöjligheter, så att varje individ kan lära sig att bemästra olika situationer samt växa i ansvar. Miljöterapi används för att skapa en miljö med mål att förändra klienternas personligheter (Larsen/ Selnes, 1995).

1.2.1 Den fysiska miljön i miljöterapi

Palmgren/ Gordan (2000) menar att den fysiska miljön på behandlingshem alltid varit en kontroversiell fråga. Det har enligt författarna funnits röster som talat för att placerade ungdomar inte ska skämmas bort, eftersom de då skulle ha svårt att skiljas från avdelningen efter avslutad placering. Dessutom har det enligt författarna i samma linje funnits ett inslag av strafftänkande, där institutionerna inte skulle ha för hög inredningsstandard ur denna synpunkt. Enligt författarna har även den miljöterapeutiska tanken att institutioner skulle utformas som hem kritiserats genom tiderna. Enligt Palmgren och Gordan innebär den miljöterapeutiska tanken att klienterna påverkas av hela institutionen. De menar att det inte bara är medicin, sysselsättning eller samtal som påverkar klienten, utan även hur möblerna är placerade, hur det aktivitetschema som finns ser ut samt berörs av relationerna som skapas med personal och övriga klienter. Enligt författarna är det helt uppenbart att de privata rummens inredning påverkar vårt välbefinnande både fysiskt och psykiskt. De menar även att hur välskötta toaletterna på en avdelning är reflekterar vilka värderingar som råder på institutionen, hur man ser på sina klienter (Palmgren/ Gordan, 2000). Andersson/ Lundh (2003) anser att det behöver finnas en medvetenhet om hur det ser ut på avdelningen. Denna medvetenhet bör enligt författarna gälla huruvida det är städlat och rent på avdelningen samt på vilka sätt de utrymmen man har till sitt förfogande används. Andersson/ Lundh menar vidare att det är viktigt att det inte finns tecken på tidigare förstörelse på avdelningen, då detta kommunicerar en förväntan på att ungdomarna ska bryta mot regler och överträda gränser samt att det kan leda till att ungdomarna känner sig otrygga och blir osäkra på vad som kan tänkas hända på avdelningen. En fin och städad avdelning däremot förmedlar enligt författarna en förväntan på att ungdomarna ska hålla sig till de regler som finns och respektera strukturen på avdelningen. Dessutom menar författarna att det är nedvärderande mot ungdomar som flyttar in på avdelningen om det exempelvis finns märken efter förstörelse på väggarna eller trasiga möbler. Andersson och Lundh menar också är det även viktigt att respektera ungdomarnas personliga sfär samt se deras behov av att bli behandlade med integritet. Enligt Palmgren/ Gordan (2000) är det viktigt att saker och möbler som går sönder ersätts eller lagas omgående. Går någonting sönder behöver man enligt författarna plocka bort det från avdelningen direkt och är det en ruta som krossats behöver denna bytas ut så snart som möjligt. Anledningen till detta är enligt författarna att det är svårt för klienter som har ett kaotiskt inre att hantera en kaotisk omgivning.

När någonting är trasigt så kan det dessutom generera ännu mera förstörelse (Palmgren/ Gordan, 2000). Lykke (2001) skriver om möjligheten att förebygga våld genom en genomtänkt utformning av den fysiska miljön. De exempel författaren lyfter upp gäller i vilken utsträckning det finns möjlighet för klienten att vara ostörd genom att ha ett eget rum och även vikten av att man har en välutvecklad planering i miljön tv, tvättmaskiner samt telefoner är placerade (Lykke, 2001).

Enligt Larsen/ Selnes (1995) är den grundläggande tanken inom miljöterapi att använda miljön på så vis att den är med och skapar förändring i ungdomens personlighet. Enligt författarna bör personalen intressera sig för den fysiska miljön på avdelningen, vilket inkluderar såväl städning som inredning, så att avdelningen blir en trivsamt plats för ungdomarna att vistas på. Författaren menar vidare att det materiella förhållandet på avdelningen påverkar hur såväl ungdomar som personal trivs. Larsen/ Selnes menar också att en otrivsamt avdelning där exempelvis möbler är trasiga eller slitna, signalerar till ungdomen att det inte är så noga hur denne har det, att denne inte är värdefull och att ungdomens trivsel är oväsentlig. Enligt författarna är den fysiska miljön alltså en bidragande faktor till att skapa självkänsla och självbild hos ungdomarna. Författarna menar även att det är lättare för personalen att arbeta med att ungdomarna ska ta ansvar för den fysiska miljön på avdelningen om de tycker om hur det ser ut där.

Larsen/ Selnes menar vidare att det personalen gör för att skapa trivsel på avdelningen, exempelvis att måla om en vägg i någon fin färg, förmedlar ett bevis till ungdomarna om att personalen är beredd att anstränga sig för att de skall trivas. Författarna menar även att den vardagliga omsorg personalen visar om miljön, genom att exempelvis städa, diska och reparera har betydelse. Avdelningens fysiska miljö bör se så hemlik ut som möjligt genom materiella förhållanden som exempelvis möblemang och ungdomarna bör få vara med och påverka hur det ser ut i sitt eget rum och på avdelningen i så stor utsträckning som möjligt (Larsen/ Selnes, 1995).

1.3 Begrepp

1.3.1 Fysisk miljö

Undersökningen fokuserar på den fysiska miljön inom miljöterapi. Den fysiska miljön är, enligt vår definition, hur det konkret ser ut på institutionen. Den fysiska miljön innefattar i denna undersökning inomhusmiljön på behandlingshemmen i form av till exempel möblemang, dekoration samt hur ren och fräsch den fysiska miljön är och uppfattas.

1.3.2 Miljöterapi

Nationalencyklopedin förklarar begreppet miljöterapi på följande sätt:

”miljöterapi, samlingsbenämning på olika behandlingsmetoder som utgår från en psykologisk teori om hur aktiviteter i den fysiska och sociala miljön kan användas i terapeutiska syften, såsom att bota sjukdom, träna färdigheter, ge självinsikt och utveckla nya handlingsmönster. Man kan t.ex. utgå från en psykoterapeutisk teori och utforma en vårdavdelning eller ett behandlingshem som ett terapeutiskt samhälle. Själva vistelsen i vårdmiljön utgör en behandling” (Nationalencyklopedin, www.NE.se). I undersökningen använder vi oss främst av vad miljöterapi säger om den fysiska miljön.

1.3.3 Idealtyp

Begreppet idealtyp kommer enligt Boglind/ Eliaeson/ Månsson (2005) från Max Weber och inbegriper en extrem, något som är konstruerat och därmed inte verkligt. Idealtypen kan dock jämföras med verkligheten för att få en bild av eventuella problem hos den företeelse som undersöks. Genom att använda idealtyper kan vi med andra ord få kunskaper om verkligheten och vilken betydelse företeelsen har (Boglind/ Eliaeson/ Månsson, 2005). Begreppet idealtyp används i undersökningen för att beskriva det ultimata sättet att arbeta med samt utforma den fysiska miljön enligt miljöterapi.

1.4 Förförståelse

Enligt Larsson (2005) är undersökarna själva mätinstrumentet i den kvalitativa forskningsmetoden. Av den anledningen behöver vi enligt författaren redogöra för de erfarenheter och perspektiv vi sedan tidigare har och som kan tänkas påverka undersökningen. Alla människor har någon form av förförståelse, vilket påverkar objektiviteten. Vi insåg redan innan undersökningen att våra erfarenheter som vikarierande behandlingsassistenter på institutioner som arbetar miljöterapeutiskt innebar att vi hade stor förförståelse gällande vårt ämne.

Denna förförståelse skulle kunna medföra att vi får svårt med att hålla oss neutrala och objektiva till empirin, vilket i sin tur skulle kunna påverka de resultat vi når fram till. Förförståelsen är dock en tillgång när det gäller att förstå det respondenterna säger, då vi "talar samma språk", vilket hjälper oss att inte fastna i ovidkommande detaljer utan ger oss möjlighet att kunna fokusera på det som är relevant för vår undersökning redan under intervjuerna. Vår förförståelse säger oss att den fysiska miljön spelar stor roll för hur LVU-placerade ungdomar uppfattar sig själva under placeringen och att en genomtänkt och välvårdad fysisk miljö påverkar ungdomarnas behandlingsprocesser på ett positivt sätt. En vacker och välkomnande miljö förmedlar enligt oss till den unge att denne är värdefull. Vi tror att personalens utbildningsnivå när det gäller miljöterapi samt vilken vikt som läggs vid att följa den idealtypiska miljöterapi skiljer sig åt från institution till institution. Vår förförståelse säger oss även att det finns stora brister när det gäller ungdomarnas möjlighet att få vara med och påverka hur det ser ut i gemensamma utrymmen på miljöterapeutiska behandlingshem.

1.5 Tidigare forskning

Den forskningen vi funnit som rör behandlingshem som arbetar miljöterapeutiskt har först och främst inriktat sig på den terapeutiska behandlingen. Vi har däremot funnit litteratur som berör ämnet och då framförallt vad Erik Larsen skriver mer ingående om den fysiska miljön, utifrån ett behandlingsperspektiv. Därför har vi till största del använt oss av den litteratur som finns inom ämnet.

Vi har alltså inte funnit några studier som berör den fysiska miljös betydelse i behandling av ungdomar på behandlingshem. Däremot har vi funnit att det finns mycket skrivet om den fysiska miljös påverkan på människan, exempelvis genom forskning som rör Alzheimerssjuka och demenssjuka som vårdas på ålderdomshem. Denna forskning visar enligt Weiner (1991) att den fysiska miljön är betydelsefull för välmående och hälsa och propagerar följaktligen för förbättring av den fysiska miljön på institutioner för äldre, när det exempelvis gäller möblemang, färgval och belysning. Det finns även forskning som rör den fysiska miljön på institutioner för psykiskt sjuka. Denna forskning visar enligt Swarts/ Hargett/ Franker/ Noll (1988) att det är viktigt att skapa en miljö på institutionen som är så flexibel att den kan möta patienternas individuella behov. Shrivastava/ Kumar/Jacobsen (1999) visar genom sin forskning att arkitekterna behöver lyssna till både professionella och patienter vid utformningen av psykiatriska avdelningar. Man bör enligt författarna beakta patienternas integritet och möjlighet till trygghet på avdelningen vid utformningen av den fysiska miljön. Devlin (1992) jämför i sin forskning psykiskt sjuka patienters och deras vårdares välmående före och efter renovering av institutioner. Devlins forskning visar att renovering av miljö i form av nya möbler, tapeter, belysning och växter genererade mindre krävande natur hos klientgrupperna och minskat stereotyp beteende till följd av att man skapat möjligheter till mer privat avskildhet i de gemensamma utrymmena. Douglas/ Douglas (2004) har forskat angående utformning av den fysiska miljön på institutioner för psykiskt sjuka, med avsikt att möjliggöra så att framtida institutioner kan byggas utifrån patienternas behov i större utsträckning än tidigare. De behov som patienterna enligt författarna uttryckte rörde bland annat fler möjligheter till privatliv och att miljön skulle vara välkomnande och hemlik för att förebygga hälsa och välbefinnande för patienterna själva och deras besökare. Dessutom lyfte patienterna fram behovet av god interiör design (Douglas/ Douglas, 2004).

Grosenick/ Hatmaker (2000) berör i sin forskning den fysiska miljön på behandlingshem för vuxna missbrukande kvinnor. Grosenick och Hatmaker visar att den fysiska miljön har inverkan på klienternas behandlingsmål och terapeutiska resultat. De områden författarna undersökt är den arkitektska designen rörande säkerhet, storlek, privata utrymmen, möjligheter till hälsovård av olika slag, komfort, hur vackert det ser ut samt planlösning och placering av institutionen. Det finns även en hel del forskning som rör den fysiska miljön i förskolan, och då framförallt i förskoleklassen samt forskning som rör den fysiska miljön i skolan. Den forskning vi har funnit bedöms dock ligga lite väl långt ifrån vårt område, därför har vi inte valt att fördjupa oss i miljöaspekter utifrån dessa forskningsrapporter utan nästan uteslutande genom litteratur om miljöterapi.

1.6 Syfte

Vårt syfte med uppsatsen är att undersöka i vilken mån behandlingshem, som utger sig för att arbeta miljöterapeutiskt, utformar samt använder sig av den fysiska miljön i enlighet med miljöterapeutiska ideal. Vi vill undersöka vilken vikt behandlingspersonal och institutionsledning lägger vid den fysiska miljön på behandlingshem för ungdomar.

1.7 Frågeställningar

- Utifrån vilka medvetna strategier arbetar man med den fysiska miljön på behandlingshem med miljöterapeutisk inriktning? Hur arbetar man för att utforma samt utveckla den fysiska miljön? På vilket sätt resonerar behandlingspersonal samt institutionsledning angående hur den fysiska miljön ser ut i dagsläget? I vilken utsträckning är behandlingspersonal involverad i omsorgen av den fysiska miljön på behandlingshemmen?
- Vilken konkret betydelse anser personal på miljöterapeutiska behandlingshem att den fysiska miljön har för ungdomarnas behandlingsprocess?
- På vilket sätt får ungdomarna medverka i utformningen av den fysiska miljön på behandlingshemmen? Hur upplever ungdomarna den fysiska miljön på avdelningen?

2 Metod

Avsikten med undersökningen är att ställa hur man utformar och använder sig av den fysiska miljön på tre olika behandlingshem som utger sig för att arbeta miljöterapeutiskt, mot vad den idealtypiska miljöterapi säger om den fysiska miljön. Boglind/ Eliaeson/ Månsson (2005) menar att begreppet idealtyp är en tankebild eller en modell. Idealtypen skall enligt författarna fungera som en tankekart för att systematisera och karaktärisera ett sammanhang. Genom att använda idealtyper kan vi med andra ord få kunskaper om verkligheten och vilken betydelse företeelsen har (Boglind/ Eliaeson/ Månsson, 2005). För att finna denna idealtyp krävdes litteraturstudier i ämnet. Miljöterapi är en bred behandlingsmetod där socialpsykologiska perspektiv berörs i större omfattning än vikten av den fysiska miljön. Det finns dock tillräckligt skrivet om ämnet för att utröna vad den idealtypiska miljöterapeutiska tanken med utformning och arbete rörande den fysiska miljön är. Eftersom vårt syfte är att lyfta fram behandlingspersonalens samt institutionsledningens subjektiva erfarenhet och syn på den fysiska miljön anser vi att en kvalitativ forskningsmetod är mest relevant. Larsson (2005) menar nämligen att syftet med en kvalitativ studie är att erhålla kunskap om individernas subjektiva erfarenheter. Källan till denna kunskap är enligt författaren individernas egna utsagor, det individerna på olika sätt ger uttryck för (Larsson, 2005).

I undersökningen använder vi oss av ett hermeneutiskt synsätt, vilket enligt Kvale (1997) ger utrymme för tolkning av empirin samt låter vår förförståelse spela in. Det finns enligt författaren ingen objektiv sanning, därför behöver vi beröra hur vår förförståelse påverkar undersökningen. Författaren menar vidare att vår uppfattning av helheten, i den text empirin resulterar i, påverkar hur vi ser på de olika teman vi delat in empirin i, vilket i sig påverkar vår syn på helheten. Undersökningen har två perspektiv i förhållande till problemområdet. Dels ett dubbelt komparativt perspektiv, där jämförelse görs mellan de olika behandlingshemmen men även mellan det idealtypiska och behandlingshemmen samt ett undersökande perspektiv, där målet är att skapa en förklaringsmodell.

I undersökningen använder vi en deduktiv ingång eftersom vårt angreppssätt är att ställa den idealtypiska miljön utifrån miljöterapi mot arbetet på de behandlingshem vi studerar. Men då undersökningen bygger på intervjuer får analysen samtidigt en induktiv ansats, då mötet med respondenterna färgar materialet. Larsson (2005) menar att den deduktiva metoden har teorin som utgångspunkt, när det gäller vilka frågor som ställs i intervjuerna och dessutom visar teorin hur materialet bör tolkas. Den induktiva metoden däremot vill enligt författaren lyfta fram individens möjlighet att själv, genom egna ord och begrepp, beskriva sina erfarenheter. Vi formar en kombination av analysmetoderna genom att utgå ifrån de utvalda teorierna och samtidigt beakta empirin. Enligt Larsson (2005) kommer teori och empiri alltså påverka varandra i analysmetoden.

2.1 Litteratursökning

För att möjliggöra undersökningen behövs litteraturstudier i ämnet miljöterapi, och då framförallt litteratur som berör den fysiska miljön inom miljöterapi. För att finna sådan litteratur har vi använt oss av Universitetsbibliotekets databas GUNDA, Libris samt Socialstyrelsens hemsida. De sökord vi framgångsrikt använt oss av är miljöterapi, fysisk miljö, ungdomar, behandlingshem samt institutionsvård. Den litteratur vi funnit angående miljöterapi rör den fysiska miljön i relativt begränsad utsträckning i förhållande till hur mycket som finns skrivet om miljöterapi. Betoningen i denna litteratur ligger huvudsakligen på den socialpsykologiska behandlingsprocessen utan att denna betonar den fysiska miljöns betydelse i så stor utsträckning som vi skulle önska. Utöver litteratur om miljöterapi har vi fått tips om relevant litteratur rörande de teorier vi valt av vår handledare Tore Brännberg.

För att finna forskning inom vårt problemområde har vi sökt tidskrifter och vetenskapliga artiklar genom Universitetsbibliotekets hemsida. De databaser vi huvudsakligen använt oss av är PsycINFO, Social Services Abstracts samt Socialstyrelsens författningssamling och de sökord vi i olika kombinationer använt i dessa databasers avancerade sökfunktion är milieu therapy, environment, treatment, interior design, health, therapeutic community och institutions. Det verkar dock finnas en lucka i forskningen när det gäller den fysiska miljöns betydelse för behandlingen av ungdomar med psykosocial problematik.

2.2 Urval

Undersökningen bygger på en kvalitativ fallstudie av tre olika behandlingshem med miljöterapeutisk inriktning för LVU-placerade ungdomar. Vårt syfte har inte varit att titta på alla miljöterapeutiska behandlingshem, utan att se på tre olika fall som kan ge en djupare förståelse av hur man på dessa miljöterapeutiska institutioner arbetar med den fysiska miljön. För att göra undersökningen hanterbar har vi gjort ett selektivt urval av institutioner. Vi har kontaktat de institutioner som vi ansett passat vår studie bäst. För att få urvalet så representativt som möjligt gjordes urvalet av respondenter på ett slumpmässigt sätt. Institutionerna i undersökningen är däremot selektivt utvalda. Vi intervjuade helt enkelt den personal på respektive institution som var intresserad av att ställa upp på vår undersökning och som vi kom i kontakt med genom telefonförfrågan till de utvalda institutionerna (Elofsson, 2005). Vi har valt att intervjua både institutionschefer och behandlingsassistenter samt en ungdomsgrupp för att få en så heltäckande bild som möjligt av miljöarbetet på de utvalda institutionerna.

Av de institutioner vi kontaktat har en statlig huvudman, en privat huvudman och de övriga två kommunal huvudman. Tre av dessa behandlingshem blev efter vår muntliga presentation kring syftet med uppsatsen intresserade av att medverka i intervjuer. Ett av behandlingshemmen avböjde att medverka då de inte hade möjlighet att delta inom rimlig tidsram. De behandlingshem som vi har byggt vår undersökning på är Björkbackens skol och behandlingshem, Delsjötorps Ungdomshem och Alpklyftan. Samtliga institutioner har ungdomar placerade enligt LVU, vilka är i åldrarna 13-20 år och placerade i minst sex månader.

2.3 Avgränsningar

Vi har valt att fokusera institutioner som enbart har flickor placerade samt institutioner som har både flickor och pojkar placerade. Vi har med andra ord valt bort att undersöka institutioner som enbart arbetar med pojkar, eftersom vi själva är intresserade av att arbeta med tonårsflickor. Det visade sig dock att det inte finns så många institutioner som bara har flickor placerade att välja på, därför utökade vi vår undersökning till att gälla även institutioner för både flickor och pojkar. Vi har valt att undersöka institutioner med LVU-placerade ungdomar och valde därför bort behandlingshem med enbart SoL – placerade ungdomar. Dessutom valde vi bort institutioner som inte arbetar utifrån miljöterapi. Vi har även valt bort de avdelningar som arbetar med akutplaceringar, eftersom vi tror att de ungdomar som är akutplacerade ofta befinner sig i någon form av akut kris och därför inte är så mottagliga för reflektion angående den fysiska miljön. Vi tror däremot att ungdomar på behandlingsavdelningar, till följd av att dessa varit placerade under en längre period, inte primärt befinner sig i akut kris längre och därför har lättare att reflektera kring den fysiska miljön på avdelningen. Från början hade vi planerat att intervjua ytterligare en behandlingsassistent och en institutionschef, men då de avböjde på grund av tidsbrist blev antalet individuella intervjuer med behandlingsassistenter och institutionschefer sex stycken. Vi hade också gärna önskat att observera hur det praktiska miljöarbetet på avdelningarna faktiskt går till, för att få en inblick i hur personalen arbetar med omsorgen av den fysiska miljön. På grund av sekretess och tidsbrist har detta dock tyvärr inte varit möjligt att genomföra.

2.4 Intervjugenomförande

Innan vi intervjuade ungdomar som är placerade på en av de institutioner vi studerat, konstruerade vi en semistrukturerad intervjuguide (Kvale, 1997)(Se bilaga). Vi valde att intervjua ungdomarna i grupp, utan närvaro av personal. Gruppen bestod av sex stycken ungdomar. Vi blev tilldelade ett vardagsrum med en soffgrupp där vi alla fick plats och hade förberett lite fika för att göra intervjun så trevlig som möjligt för ungdomarna. Intervjun spelades in för att vi skulle ha möjlighet att lyssna till vad som sades igen under vårt analysarbete. Innan intervjun genomfördes informerades vi flickorna om våra etiska förhållningssätt på ett lättbegripligt sätt. Intervjun varade cirka 45 minuter. En utav oss ställde frågorna från den semistrukturerade intervjuguiden, medan den andra förtydligade och fördjupade vissa frågor samt antecknade under intervjuens gång. Det viktiga i samtalet med ungdomarna var för oss att utifrån dessa teman få fram vad ungdomarna lägger vikt vid gällande miljön och deras upplevelse av denna. Vi var också intresserade av att höra vilken uppfattning de hade om sina chanser till delaktighet. Innan vi träffade våra övriga respondenter utformade vi intervjuguiden (se bilaga) utifrån de nya teman den första intervjun med ungdomarna resulterat i, då denna intervju gav nya intressanta infallsvinklar. Vi fick kontakt med våra respondenter genom att ringa till de behandlingshem vi ansåg passade vår undersökning. Vi talade med institutionschefen på respektive institution som godkände att vi fick genomföra intervjuerna samt gick med på att bli intervjuad själv. Dessutom hänvisade institutionscheferna till någon i personalen som de ansåg lämpliga att intervjua. Vi träffade respondenterna på deras arbetsplatser, oftast i kontorsmiljö. Intervjuerna tog mellan 40 minuter och en timme. Vi upplyste om vårt etiska förhållningssätt redan vid den första telefonkontakten med institutionerna samt innan själva intervjuerna genomfördes. Vi delade upp frågorna mellan oss, så att en av oss var ansvarig för den första delen av intervjun och den andra av oss över den andra delen. Den som inte intervjuade förde noteringar.

Alla intervjuerna spelades in för att vi sedan skulle kunna transkribera dem och på så sätt använda oss av dem på ett adekvat sätt under analysarbetet.

2.5 Analysgenomförande

I inledningen av studien genomförde vi en gruppintervju med ungdomar på en institution för LVU-placerade ungdomar. Utifrån denna intervju konstruerade vi olika teman som sedan genererade semistrukturerade intervjuguider riktade till behandlingspersonal samt institutionschefer på de utvalda institutionerna. När sedan alla intervjuer genomförts och transkriberats, delade vi in materialet i fyra olika teman, utifrån empirin och det miljöterapeutiska idealet. Enligt Larsson (2005) möjliggjorde detta för oss att göra en undersökning av varje tema för sig samt hjälpte oss att få ett helhetsperspektiv då vi kunde se hur olika teman hängde ihop och påverkade varandra. Vi bearbetade således i enlighet med författarna varje tema för sig för att se vilka citat som kunde belysa viktiga ståndpunkter och sammanfattade det material som inte användes som direkta citat, för att slutligen koppla den tematiska empirin med de utvalda teorierna. Enligt Larsson (2005) kan vår analysmetod resultera i att mönster framträder ur den sammanställda empirin som inte upptäcks om varje intervju enbart bearbetas för sig. I analysen har vi använt oss av två olika analysstrategier för att kunna bearbeta empirin så väl som möjligt. Meningskoncentrering är den första strategin som enligt Larsson (2005) innebär att omformulera empirin med syfte att korta ner citaten. Den empiri intervjuerna resulterade i var omfattande, så det krävdes att vi kortade ner en stor del av det respondenterna sagt för att skapa en god resultatanalys. Den andra analysstrategin i undersökningen är meningstolkning. Denna strategi innebär enligt Larsson (2005) att tolka det respondenterna sagt på ett djuplodande sätt, genom att koppla detta till valda teorier och genom att jämföra empirin med det idealtypiska miljöterapeutiska miljöarbetet.

2.6 Reliabilitet

Reliabilitet handlar om undersökningens tillförlitlighet. Om resultatet blir det samma när en annan forskare genomför den, har undersökningen hög reliabilitet (Körner/Wahlgren, 2002). Enligt Larsson (2005) är reliabiliteten dock inte så viktig i den kvalitativa forskningen, då det primära syftet är att skildra och utforska ett specifikt ämne. Det vi ändå gjorde för att om möjligt öka reliabiliteten i undersökningen var att ställa frågorna på så likartade sätt som möjligt till de olika respondenterna. Vi delade därför upp frågorna mellan oss så att samtliga respondenter fick höra frågorna från samma person. Att vi varit två som arbetat med uppsatsen förstärker enligt Kvale (1997) undersökningens reliabilitet, både när det gäller intervjuutskriften och analysen. Vi spelade dessutom in samtliga intervjuer på band och var båda två närvarande vid alla intervjuer för att försäkra oss om att vi inte skulle gå miste om relevant information. Tillförlitlighet i denna undersökning innebär att vi utgår ifrån att respondenternas svar är uppriktiga och ärliga. Det finns ingen anledning att betvivla det material vi fått in, då vi upplever det som att alla respondenter gav en rättvis bild av sina subjektiva upplevelser gällande den fysiska miljön som sådan samt hur de använder sig av den i det miljöterapeutiska arbetet. Enligt Esaiasson (2007) kan förförståelse påverka reliabiliteten i undersökningen. Det finns en möjlighet att vår förförståelse spelat in vid analysen av materialet. Vi anser dock att tolkningen är trovärdig, då vi försökt att vara tydliga med vad som är våra egna värderingar och vad som kommer från respondenterna respektive litteraturen.

2.7 Validitet

Validitet innebär enligt Svenning (2003) att man som forskare mäter rätt saker, det som stämmer samman med uppsatsens syfte. Validiteten påverkas således enligt författaren av på vilket sätt man genomför sin undersökning och i vilken grad resultatet stämmer överens med frågeställningarna (Svenning 2003). Validiteten i en kvalitativ undersökning hör enligt Larsson (2005) samman med om vi som forskare lyckas tolka materialet väl samt om analyserna och de beskrivningar som görs, framställs på sådant vis att den som tar del av undersökningen får en klar bild av det som undersöks samt i vilken grad resultatet stämmer överens med frågeställningarna. Larsson menar vidare att det viktiga i kvalitativ forskning är att försöka uppnå intern validitet, vilket innebär att vissa teman i fallstudien beskrivs mycket noggrant samt att det som urskiljs antas vara det typiska, trots att det enligt författaren är svårt att veta huruvida fallstudien faktiskt visar det typiska. För att säkerställa hög validitet, utformades frågeguiderna till de olika kategorierna respondenter så att de skulle vara så lika varandra som möjligt. Enligt Larsson (2005) behöver de frågor som ställs vara av ett sådant slag att det man avser mäta kommer med. Därför var vi noga i utformningen av frågorna, så att det vi önskade få fram fick tillräckligt utrymme att beskrivas detaljerat under intervjuerna. Vid några tillfällen under intervjuerna svarade respondenterna på så vis att det var möjligt att tro att de missuppfattat en specifik fråga. Vid dessa tillfällen ställde vi frågan igen och försökte förtydliga den för respondenten, vilket resulterade i relevanta svar. Dessutom har vi bett respondenterna utveckla sina svar när vi upplevt att svaren varit otydliga på något vis. Vi har intervjuat ungdomarna i ett vardagsrum på den avdelning där de är placerade. De är med andra ord vana vid miljön och störs troligtvis inte av denna under själva intervjun. Däremot är det möjligt att vi skulle fått annorlunda svar på våra frågor om vi hade intervjuat ungdomarna enskilt istället för i grupp. Det kan tänkas att ungdomarna påverkades av gruppsyck och att vissa av dem inte vågade framföra sina åsikter fullt ut inför de övriga ungdomarna. Våra övriga respondenter intervjuades på respektive arbetsplats, i de utrymmen som respondenterna hänvisade oss till. Platserna för intervjuerna är alltså kända för samtliga respondenter och borde således inte inverka negativt på validiteten. För att i slutändan få en bekräftelse på att respondenternas svar i intervjuerna har uppfattats på rätt sätt i analysen, har vi erbjudit samtliga institutioner att få ett exemplar av uppsatsen när den är färdig.

2.8 Generaliserbarhet

Vi har vi valt att göra en kvalitativ studie som bygger på fallbeskrivningar utifrån intervjuer på tre olika behandlingshem för LVU-placerade ungdomar som arbetar miljöterapeutiskt. Målet med undersökningen har inte varit generalisering, eftersom den kvalitativa forskningsmetoden enligt Svenning (2003) har som syfte att vara exemplifierande på ett helt annat sätt än statistiskt generaliserbara kvantitativa metoder. Enligt Larsson (2005) är det dessutom näst intill omöjligt att generalisera resultatet i en kvalitativ undersökning, till följd av urvalets begränsning till antal. Kvale (1997) menar dock att det ändå är möjligt att göra en analytisk generalisering, där de förhållanden vi undersökt i viss grad kan appliceras på andra institutioner. Enligt Kvale (1997) bygger den analytiska generaliseringen på ett antagande om att resultatet från den kvalitativa undersökningen skulle kunna visa vad som möjligen kan ske i en liknande situation som den undersökningen berör. Författaren utvecklar detta vidare genom att tala om att undersökningens resultat snarare resulterar i förväntningar om vad som kan komma att ske, än i fasta prognoser. I vårt fall skulle analysen kunna ge ledtrådar till hur det fungerar på andra miljöterapeutiska institutioner för ungdomar.

Vi vågar inte säga att alla behandlingsassistenter och institutionschefer tänker och agerar som just dem vi intervjuat, eller att den fysiska miljön på alla behandlingshem för LVU-placerade ungdomar som arbetar miljöterapeutiskt utformas på samma sätt som på de behandlingshem vi undersökt. Däremot tror vi att vår undersökning kan användas som en tankeställare, för att få igång diskussioner som rör området fysisk miljö på behandlingshem för ungdomar. Vi tror att de exempel vi belyser kan vara en hjälp för personal på behandlingshem i utformandet och arbetet med den fysiska miljön på sina arbetsplatser. Det är enligt Kvale (1997) upp till läsarna att avgöra om vår undersökning är generaliserbar eller inte och huruvida de resultat vi kommit fram till är applicerbara på andra institutioners miljöterapeutiska arbete gällande den fysiska miljön (Kvale, 1997).

2.9 Etiska överväganden

Genom hela forskningsprocessen har vi valt att följa forskningsetiska principer enligt Vetenskapsrådet (www.vr.se), vilket innefattar samtyckekrav, informationskrav, konfidentiellitetskrav och nyttjandekrav. Enligt Vetenskapsrådet är det viktigt att göra en övervägning innan intervjuerna genomförs, där värdet av den kunskap vi förväntas erhålla, jämförs med den risk som finns att respondenterna, eller andra berörda, tar skada på något vis till följd av vår uppsats. För att följa Vetenskapsrådets riktlinjer har respondenterna informerats om syftet med uppsatsen, vilka vi är samt vilket ämne vi skulle beröra, innan intervjuerna genomfördes. Enligt Vetenskapsrådet är det även viktigt att upplysa respondenterna om deras möjlighet att när som helst avbryta sin medverkan i uppsatsen, vilket vi gjort. I enlighet med riktlinjerna förklarade vi dessutom för respondenterna att dessa skulle komma att avidentifieras i uppsatsen och därigenom få vara anonyma. Vi har bytt ut namn som förekommit i citat samt kallat respondenterna för institutionschef, behandlingsassistent eller ungdom. Behandlingshemmen har inte nämnts vid namn i analysen, då vår avsikt inte varit att peka ut någon specifik institution. I överensstämmelse med Vetenskapsrådets riktlinjer har det insamlade materialet behandlats konfidentiellt och efter uppsatsens färdigställande har upptagningarna från intervjuerna förstörts, tillsammans med alla dokument, som inte presenteras i uppsatsen. Respondenterna har innan intervjutillfällena fått godkänna att intervjuerna spelats in (Vetenskapsrådet, www.vr.se).

3 Teoretiska perspektiv

De teorier som är lämpliga att applicera i vår undersökning beträffande den fysiska miljön är Kasam och Goffmans teori om institutioner, vilka han beskriver som totala institutioner samt den mortifikationsprocess som härrör från vistelse på totala institutioner. Anledningen till att dessa teorier används är att de ger olika infallsvinklar på vårt problemområde samt gör tolkningen mer intressant. Genom teorin om totala institutioner vill vi visa på hur utsatta och ibland avskärmande från verkligheten ungdomarna blir genom sin placering på institution. Den låsta tillvaron kräver ett speciellt förhållningssätt och strategier för att kunna hantera tillvaron både från ungdomarna själva samt från personal. I undersökningen återges personalens förhållningssätt i deras resonemang kring vikten av den fysiska miljön samt hur ungdomarna själva uppfattar miljön. Dessutom upplevdes Goffmans totala institutioner samt teorin om mortifikationsprocessen som relevanta att koppla till undersökningen, då dessa beskriver på vilket sätt institutionsvistelser kan påverka individer på ett negativt sätt. Kasam används i vår studie för att lyfta upp vikten av ungdomarnas känsla av sammanhang, då den påverkar deras möjlighet att förhålla sig på ett bra sätt till institutionsplaceringarna. Begreppet meningsfullhet från teorin om Kasam betonas i undersökningen då ungdomarnas egna upplevelser av institutionsvistelsen bland annat inbegriper vilken faktisk möjlighet till påverkan av den fysiska miljön de har.

3.1 Totala institutioner

Enligt Lindberg (2005) kommer begreppet totala institutioner ursprungligen från Erving Goffman. Lindberg menar att Goffman visar att det kan finnas stora skillnader i hur totala institutioners organisation ser ut, men att det samtidigt finns vissa mönster som återfinns hos dem alla. Goffman (1973) menar att en total institution är en sådan plats där människor med liknande problematik bor tillsammans under lång tid. Författaren menar vidare att den totala institutionen kännetecknas av att människor där lever avskärmade från världen runt om och existerar instängda i en formellt administrerad tillvaro. Det som enligt Goffman skiljer en total institution från andra institutioner är bland annat att denna genom sin fysiska miljö försvårar socialt samvaro med omgivningen utanför för de människor som bor där, exempelvis genom låsta dörrar och taggtråd (Goffman, 1973). Enligt Lindberg (2005) skapar avskärmningen hos den totala institutionen ett mycket speciellt socialt system för dem som vistas i den. Målgruppen för totala institutioner kan enligt författaren bland annat innefatta människor som av olika anledningar inte anses kapabla att ta hand om sig själva. Syftet med den totala institutionen är att påverka och förändra de människor som finns i den (Lindberg, 2005). Det dagliga livet för de människor som bor i totala institutioner är enligt Goffman (1973) mycket inrutat, då de genomför aktiviteter varje dag tillsammans med de övriga som bor på institutionen och behandlas utan särskiljning. Enligt författaren är de aktiviteter som genomförs planerade utanför deras kontroll som förväntas delta i dem och omgärdas av en rad formella regler. Författaren menar vidare att skillnaden mellan förhållandet för personal och intagna är markant, exempelvis genom att personal till skillnad från intagna inte är skilda från socialt umgänge med omvärlden (Goffman, 1973).

3.2 Mortifikationsprocess

Enligt Lindberg (2005) benämns den förändring som sker, till följd av det faktum att en människa blir placerad på en total institution, för mortifikationsprocess.

Enligt Goffman (1973) är mortifikationsprocessen en följd av att den intagnes personlighet förtrycks, genom att denne förlorar de roller individen hade innan intagning samt att förödmjukelser och degraderande av självet sker genom de intagningsritualer institutionen har. Exempel på sådana intagningsritualer kan vara visitering, tilldelning av rum samt omhändertagande av privata ägodelar (Goffman, 1973).

Ytterligare en del i mortifikationsprocessen är enligt Lindberg (2005) att individen måste följa dagliga rutiner och regler som finns i den totala institutionen, regler och rutiner som någon annan än denne själv beslutat om.

3.3 Kasam

Känsla av sammanhang betonar enligt Antonovsky (2005) vikten av hälsobefrämjande, salutogena, faktorer för att en individ ska ha möjligheter att hantera svårigheter i livet. "Känslan av sammanhang är en global hållning som uttrycker i vilken utsträckning man har en genomträngande och varaktig men dynamiska känsla av tillit till att de stimuli som härrör från ens inre och yttre värld under livets gång är strukturerade, förutsägbara och begripliga, de resurser som krävs för att man ska kunna möta de krav som dessa stimuli ställer på en finns tillgängliga, och dessa krav är utmaningar, värda investering och engagemang." (Antonovsky, 2005 sid 46). Inom Kasam finner vi enligt författaren begreppen Begriplighet, Hanterbarhet och Meningsfullhet. Begriplighet innefattar enligt Antonovsky möjlighet till förutsägbarhet, att verkligheten går att, i alla fall till viss del, förstå och förklara. Hanterbarhet innefattar i vilken grad man ser och har resurser till sitt förfogande när svårigheter dyker upp. Enligt Antonovsky upplever inte en individ som har resurser att ta till, att den är ett offer när svåra saker händer i livet i samma utsträckning som en individ i avsaknad av sådana resurser. Meningsfullhet innebär enligt författaren att individen är delaktig i det som sker, att denne har möjlighet att engagera sig, att investera någonting i det som sker, i de processer som styr dennes liv. När individen upplever att det som sker har emotionell betydelse och att det är värt att lägga ner energi och kraft på de svårigheter människan möter, talar Antonovsky om att denne har Meningsfullhet. Enligt författaren är dessa tre begrepp sinsemellan beroende av varandra för att individen ska ha möjlighet att hantera problemsituationer på ett bra sätt, för att denne ska ha Kasam. Antonovsky benämner de stimuli som individen har svårt att hantera för stressorer eller riskfaktorer. En individ som upplever starka stressorer i sitt liv har enligt författaren svårt att hantera de krav som ställs på den. Det är framförallt Meningsfullheten vi kommer fokusera på i vår undersökning, för att se i vilken mån de ungdomar som placeras på institutioner med miljöterapeutisk inriktning har möjlighet att påverka den fysiska miljö de, ibland under tvång, befinner sig i.

4 Analys och resultat

4.1 Miljöterapeutisk grund för behandlingsarbetet

Vi har undersökt den psykosociala behandlingsmiljön utifrån fysiska aspekter. För att fördjupa oss i på vilka sätt institutionerna arbetar miljöterapeutiskt har vi valt att dela upp resultatet i fyra olika teman som vi önskar analysera närmare. De teman vi ansett relevanta med hänsyn till syfte och frågeställningar är: i ungdomarnas egna rum, ii integritet, iii delaktighet och iiiv hemlighet. Reslutat och analys redovisningen av dessa teman är sedan i sin tur indelade i flera underrubriker. Våra teman exemplifieras och förtydligas utifrån citat hämtade ur vårt intervjumaterial. Innan vi börjar redogöra för dessa teman vill vi dock ge en övergripande bild av vad våra respondenter anser att avdelningarna förmedlar till ungdomarna ur en fysisk aspekt, kopplat till miljöterapi samt deras uppfattningar rörande hur betydelsefull den fysiska miljön är för ungdomarnas behandlingsprocesser.

Samtliga institutioner vi undersökt uppger att de arbetar miljöterapeutiskt och menar att miljöterapi är en av grundstenarna för den verksamhet som bedrivs. Samtliga respondenter talar om miljöterapi som en metod de tror på och alla utom en av dem har någon form av utbildning i miljöterapi. De allra flesta respondenterna uppger att de vid ett eller flera tillfällen gått en tvådagars utbildning med Erik Larsen, dessutom har en av institutionscheferna gått en handledningsutbildning i miljöterapi. Samtliga institutionschefer lyfter upp vikten av att samtliga ur den ordinarie personalen går utbildning i miljöterapi med jämna mellanrum, samtidigt som en av behandlingsassistenterna uppger att hon inte fått någon utbildning alls i miljöterapi och en annan säger att hon inte gått någon miljöterapeutisk utbildning sedan 2001. De respondenter som gått miljöterapeutisk utbildning, menar att denna enbart i mindre utsträckning berört den fysiska institutionsmiljön.

Enligt Larsen/ Selnes (1995) är den grundläggande tanken inom miljöterapi att institutionen ska vara en inlärningsplats där klienten förbereds för livet utanför institutionen. Det kan både handla om att lära sig någonting för första gången och om att lära in på nytt. Författarna menar med andra ord att miljön på institutionen fungerar som en del i behandlingen för att skapa förändring i ungdomarnas personligheter. Detta är en aspekt som framförallt belystes av en av institutionerna i vår undersökning, medan en annan institution inte berörde denna faktor alls. En av institutionscheferna uttrycker det så här:

Det är ju en fräscht och fin miljö här och de ser att de vuxna som finns här jobbar för att det ska vara bra, att det ska vara fräscht. De arbetar med ungdomarna, plockar undan, att man gör det tillsammans, att man gör det på det sättet alltså. Hela den här att kunna klara sig själv delen när de blir lite äldre, alltså 16-17-18, att den drivs miljöterapeutiskt det tror jag är jätteviktigt, så att de ser hur man gör. Att man inte ska behöva säga till att det bör göras eller så.

Respondenten menar att personalen arbetar med att hålla avdelningen fräsch tillsammans med ungdomarna, för att förbereda dem för livet efter placeringen. Enligt Palmgren/ Gordan (2000) innebär den miljöterapeutiska tanken att klienterna påverkas av hela institutionen. Därför bör personalen enligt Larsen/ Selnes (1995) intressera sig för den fysiska miljön på avdelningen, vilket inkluderar såväl städning som inredning, så att avdelningen blir en trivsamt plats för ungdomarna och personalen att vistas på.

Samtliga respondenter lyfte att det var viktigt att den fysiska miljön var ren, fräsch och trivsamt, även om det visade sig att man inte städade lika ofta på de olika institutionerna. Flera av respondenterna talade om att man ansåg att miljön var hemlik eller eftersträvade att skapa en så hemlik miljö som möjligt. Larsen/ Selnes (1995) menar att det är lättare för personalen att arbeta med att ungdomen ska ta ansvar för den fysiska miljön på avdelningen om ungdomen gillar hur det ser ut där. På frågan om den fysiska miljön påverkar ungdomarnas behandlingsprocesser, svarade en annan av institutionscheferna:

Ja, det tror jag. För att de känner att de är viktiga. Att vi, alltså, ah, framförallt att de är viktiga och att vi bryr oss om dem och skapar man den grunden, den omsorgsbiten är det ju först och främst då och det är ju den som ligger till grund. Jag tänker så här [...] för att kunna göra ett professionellt behandlingsarbete måste man ha ett positivt behandlingsklimat och det får man genom en fin, en bra miljö. Likadant att den som trivs som arbetare måste ha en bra arbetsmiljö för att kunna göra ett bra arbete. Så jag tror att det, och det säger dom själva också, att de känner den där lilla skillnaden. "Oj, det verkar som att ni bryr er om oss här och att ni vill göra det fint för oss och så".

Institutionschefen säger att det är viktigt att personalen visar att de bryr sig om ungdomarna genom att engagera sig i att skapa ett positivt behandlingsklimat. Respondenten menar att det inte endast är ungdomarna som påverkas av den fysiska miljön utan även personalen, vilket i sin tur påverkar ungdomarna. Detta reflekterar en av flickorna vi intervjuat över:

Det märks när personalen gillar sitt jobb. Då är dom glada och positiva.

Larsen/ Selnes (1995) menar att det personalen gör för trivselt på avdelningen, exempelvis att måla om en vägg i någon fin färg, förmedlar ett bevis för ungdomarna att personalen är beredd att anstränga sig för att de ska trivas. När vi kom till dessa aspekter kunde vi se en skillnad i hur man resonerade på de olika institutionerna. Samtliga behandlingshem ansåg att det var viktigt att personalen involverade sig i omsorgen av den fysiska miljön, exempelvis genom städning och inköp av inredning. Däremot fanns en skillnad när det gällde i hur stor utsträckning ungdomarna fick vara med och utforma och påverka den fysiska miljön, både när det gällde ungdomarnas egna rum och de gemensamma utrymmena som finns på institutionerna.

4.2 i Det egna rummet

Ordspråket säger att "mitt hem är min borg". I vårt samtal med institutionsplacerade ungdomar framkom det snabbt att deras egna rum var deras borg, deras favoritplats på avdelningen.

Mitt rum med mina saker. För att jag har mina saker och sånt där.

Att det egna rummet står för trygghet och möjlighet till enskildhet och reflektion är förmodligen ett naturligt svar för en ung person som tvingas bo på ett behandlingshem med andra främmande ungdomar. Tonåren är också en tid då man behöver få utrymme att vara ensam, en omvälvande period som utvecklingsmässigt är krävande. Troligtvis är de egna rummen och de personliga ägodelarna extra viktiga för ungdomar som inte bor hemma och befinner sig i en isolerad verklighet. Då ungdomarna uppfattar det egna rummet som oerhört viktigt har vi valt att inleda vår analys med detta tema.

Lykke (2001) menar att det är viktigt att klienten får vara ostörd genom att ha ett eget rum samt att detta rum är placerat på så sätt att individen inte störs av exempelvis tv, telefoner eller tvättmaskiner då denne vistas där. Enligt Palmgren/ Gordan (2000) är det helt uppenbart att de privata rummens inredning påverkar vårt välbefinnande både fysiskt och psykiskt. Andersson/ Lundh (2003) menar att det även är viktigt att respektera ungdomarnas personliga sfär samt se deras behov av att bli behandlade med integritet. Ytterligare en aspekt som Larsen/ Selnes (1995) lyfter upp är att ungdomen bör få vara med och påverka hur det ser ut i sitt eget rum. De ungdomarna vi intervjuat efterfrågade att personalen skulle prioritera hur deras rum utformades i större utsträckning då det var viktigt för deras trivsel.

Alltså att dom verkligen gör i ordning våra rum ordentligt, istället för att bara sätta till lite ditt och datt då och då. Utan verkligen ta tid och göra i ordning dom. Dom har ju, det är ju nytt här och så men, att dom till exempel garderoben, om vi säger att man kanske ska bo här ett år och den garderoben är liksom hur liten som helst och bor man hemma så kanske man har ett hus med hur mycket garderober som helst. Så tar man hit alla sina kläder om man ska bo här och liksom, det är två stycken garderober, man får inte plats.

Detta citat speglar återigen ungdomarnas önskan om att få känna att de trivs på institutionen och att personalen prioriterar deras trivsel, vilket förmodligen gör det lättare för dem att acceptera den extrema situation och tillvaro som en placering på behandlingshem ändå måste ses som. Även det faktum att ungdomarna vill ha utrymme för sina personliga saker signaleras. Att ungdomarna får behålla sina personliga ägodelar i så stor utsträckning som möjligt motverkar enligt Goffman (1973) mortifikationsprocessen, då det är ett sätt att förhindra rollförlust. De personliga ägodelarna är ett sätt att upprätthålla den egna identiteten och de roller tingen bekräftar för den unge (Goffman, 1973).

4.2.1 Personalens syn på ungdomarnas egna rum

Våra respondenter resonerar lite olika när det gäller ungdomarnas egna rum. En institutionschef menar att rummen i stort sett är lika utifrån det basmöblemang som följer till rummet. En behandlingsassistent från samma institution menar att rummen inte alls är lika. Detta påvisar att vår upplevelse av hur något ser ut och uppfattas är subjektiv och också att vår uppfattning präglas av de olika referensramar vi har. Flera av respondenterna menar att det är önskvärt och viktigt att ungdomarna sätter sin egen prägel på sina rum så att de får lättare att trivas, känna sig trygga och

genom den personliga prägeln kunna känna att rummet är deras privata. En av institutionscheferna uttrycker sig så här angående rummen:

Det som är viktigt är att dom kan kombinera det och göra det så att de känner att här trivs jag, här kan jag tillbringa en tid i mitt liv. De får möjlighet att smycka rummet. Vill de ta med saker hemifrån som är trygga nån bild, nån kudde eller mindre grejer så för att liksom göra det hemtrevligt och nåt som är tryggt så har de möjlighet att göra det. Det är väl det viktigaste att de kan känna att det här är mitt, här är jag lugn, här är jag trygg och här känns det skönt för mig. Det kan hända när de flyttar in att de har väldigt personliga saker som dom efterfrågar, det här vill jag gärna ta med då. Och då brukar vi alltid tillmötesgå det om det bara är enligt våra regler då.

Respondenten menar att det är viktigt att ungdomarna känner att rummen är en plats att trivas i och att möjligheten till att sätta en egen prägel finns.

Det personliga leder till trygghet menar institutionschefen och att de känner att rummet är en bra plats att befinna sig på är också viktigt att eftersträva. Behandlingsassistenten på en annan av institutionerna menar att hur mycket tid och kraft ungdomarna lägger på att inreda sina rum är en mätare på hur de känner sig. Institutionschefen på samma institution menar att ungdomarna gärna får ta med sig saker hemifrån som de får dekorera sina rum med. Det har enligt institutionschefen till och med hänt att någon tagit med sig en egen möbel till rummet. De får också gärna byta ut gardiner och dylikt om de önskar det. Genom att ungdomarna får möjlighet att påverka och styra över hur det ser ut i sina egna rum samt att de får göra det personligt, minskar risken att de berövas sin fulla identitet. Trots detta visar undersökningen att det finns storskillnader i de förutsättningar som erbjuds då det gäller att inreda sina rum.

4.2.2 Dekorering

Det finns övergripande regler på institutionerna rörande vad man inte får dekorera med på sina rum. Det handlar om att de inte får ha saker eller tavlor med motiv som någon annan kan fara illa av, exempelvis rasistiska symboler eller drogliberala motiv. Ungdomarna känner väl till dessa regler och tycks ändå uppfatta att de i princip kan sätta upp vad som helst på väggarna för övrigt och menar att de inte känner sig speciellt styrda i detta. En ungdom uttrycker till exempel att man får sätta upp alla möjliga bra saker på sitt rum. Flera av behandlingsassistenterna talar om att man i respekt för nästa ungdom som ska flytta in i rummet undviker att borra och spika i väggarna. Istället försöker man sätta upp saker med häftmassa eller dylikt. Detta är naturligtvis en regel som hindrar vissa ungdomar att utforma sina rum som de skulle önska, samtidigt som det ligger en poäng i att inte göra hål i väggarna eftersom det inte ser speciellt trevligt ut för nästa som flyttar in. Om det ändå skulle behöva skruvas upp något gör personalen detta. En av ungdomarna reflekterar kring om man får spika upp något i sitt rum:

Ja, fast då gör dom det åt en. Man får säga till innan. Det är svårt att spika när man inte har nån spik själv.

Ungdomen uttrycker här att det finns ett regelverk kring hur dekoreringen av det egna rummet ska gå till. Samtidigt som den praktiska hjälp som de i detta fall får av personalen hänger samman med den beroendeställning som ungdomarna innehar gentemot personalen, då reglerna på institutionen inte tillåter att ungdomarna själva hanterar hammare och spik.

Det viktigaste tycks alltså vara att ungdomarna vänder sig till personalen och rådgör med dem innan de börjar ”pynta väggarna” och de verkar vara relativt tillfreds med detta faktum. Enligt Andersson/Lundh (2003) är det nedvärderande mot ungdomarna som flyttar in att det exempelvis finns märken efter förstörelse på väggarna. Genom att ungdomarna behöver be personalen om hjälp beträffande pyntning av väggarna undviker man slitage och i förlängningen att nedvärdera dem. Samtidigt ställs behandlingshemmen inför ett dilemma om de har som mål att arbeta efter miljöterapeutiska ideal, eftersom de ungdomar som bor på avdelningen just nu, ibland får ge avkall på sina önskningar utifrån respekt för de som kommer flytta in efter dem. Dilemmat gäller vilka som bör prioriteras högst, de ungdomar som bor på avdelningen just nu eller de som i framtiden kommer flytta in på avdelningen.

4.2.3 Inredningsbidrag

På två av institutionerna får ungdomarna inredningsbidrag om de önskar köpa in något för att pryda sina rum.

För dessa pengar får de handla exempelvis gardiner, kuddar, lampor eller någonting att hänga på väggarna. Ungdomen får åka med personal till exempelvis Ikea för att välja ut vad de vill köpa. Storleken på detta bidrag är 500 kronor på båda institutionerna. En av ungdomarna berättar att hon köpte en matta och nya gardiner för sitt bidrag medan en annan berättar att hon bara köpte några planscher och därför inte använde sig av hela bidraget. Ett av behandlingshemmen vi undersökt ger inte ungdomarna något bidrag till dekorerings av det egna rummet till skillnad från de övriga.

Det finns alltså en konkret skillnad när det gäller vilka förutsättningar de olika institutionerna ger ungdomarna i samband med inflytt. Olikheterna är anmärkningsvärda då samtliga respondenter poängterat samma ståndpunkt. De som flyttar in på avdelningarna har olika materiella förutsättningar, då en del har med sig många personliga ägodelar, medan andra helt saknar sådana. På den institution som inte ger något inredningsbidrag kommer dessa skillnader att bli mer påtagliga, då ungdomar som inte har någonting från början inte heller initialt erbjuds någon möjlighet att göra sina rum personliga. Detta kan leda till både en känsla av ojämlikhet och ytterligare rollförlust. Dessutom går man miste om ett kontaktskapande tillfälle, då personal tillsammans med ungdomar kan åka iväg och inhandla saker till rummen.

4.2.4 Färg på väggarna

Ungdomarnas rum målas ofta i neutrala färger. På två av institutionerna kunde ungdomarna i någon mån vara med och önska färgnyans till sina rum, dock inom vissa gränser. Två av ungdomarna uttryckte att de skulle önskat ha svarta väggar, men hade inte brytt sig om att fråga personalen då de menade att de redan innan visste att de inte skulle få denna önskan uppfylld.

Nej. Då hade jag valt svart, men det hade man inte fått. Alla är typ vita eller nånting.

Att färgen svart inte är en färg som personalen skulle godta är något som denna ungdom, trots en för oss uttalad önskan, inte lägger någon större vikt vid att ens påtala för personalen. Det tyder på en viss acceptans från den unge gentemot personalens beslut kring färgsättningen av ungdomarnas rum. En institutionschef berättar att ungdomarna förr om åren fick måla om sitt rum i samband med inflytt tillsammans med sin kontaktperson på avdelningen. Detta fungerade kontaktskapande mellan personal och ungdom. Numera har fastighetsägaren förbjudit detta och har bestämt vilka färgnyanser som lokalerna får ha.

Nej. Vi hade så tidigare, då fick alla måla om sitt rum när de kom, men det handlar om att fastighetsägaren satte stopp för det. Så vi hade faktiskt så att då, det var rätt kul att man började att måla om med sin kontaktelev. [...] Men det vara faktiskt vår fastighetsägare som sade stopp att vi fick bara välja mellan ett visst antal färger och att alla ungdomsrum skulle vara i samma färg. Det var jättepositivt när de fick vara med och måla, de var jättegglada. Vi målade rum med månar och solar och det var cerise, ja du vet. Jag tror man fick ha allt utom svart och man fick inte måla taket. Vi hjälptes åt, det var en väldigt bra kontaktskapande aktivitet. Jag har rollat många rum här. Det är jätteroligt.

Att tillsammans med ungdomen måla om dennes rum, fungerade som en kontaktskapande och positiv upplevelse i samband med ungdomens inflytt till avdelningen enligt denna institutionschef. En annan institutionschef menar att den fysiska miljön i ungdomarnas rum är så fräsch att det inte behöver målas om så ofta. Han menar dock att när det funnits ett behov av ommålning och någon ungdom påpekat det, så har ungdomen fått måla om sitt rum tillsammans med vaktmästaren. Institutionschefen beskriver förutsättningarna för ommålning på följande sätt:

Nej, det är ju, vi ska ju hålla det så pass fräscht då att har vi möjlighet så renoverar vi det emellan då den ene flyttar ut och den andre flyttar in, så det finns inget behov av det. Men om de skulle säga att jag vill måla om där och vi ser att det finns ett behov av det, ja då får de möjlighet att måla om. Då målar vi om tillsammans eller så. Då måste vi också veta att det är en ungdom som fixar detta, det finns väl en del som fixar det bättre och en del som gör det sämre då. Dom får inte måla svart dom skulle inte få måla mörklila eller chockrosa eller så här, det har vi gått ifrån litegrann, men däremot har de mycket bättre förutsättningar om de kommer och säger att jag skulle vilja ha den här vita färgen, då funkar det bättre.

I detta resonemang menar respondenten att ommålning sker efter behov och inte i så stor utsträckning efter ungdomarnas egna önskemål. Skulle det dock finnas behov av ommålning samtidigt som en ungdom själv önskar måla om så bedömer personal huruvida den unge klarar av att måla om på egen hand. Personalen styr också vilka färgval som är tillåtna. Den tredje institutionschefen berättar att ungdomarna inte får måla om sina rum själva längre, vilket hade hänt vid tidigare tillfällen. Enligt både institutionschefen och behandlingsassistenten på denna institution brukade det sluta med att det blev kladdigt på golven och att personalen fick göra om målningen eftersom det inte blev så bra när ungdomarna gjorde det. Grundregeln på denna institution är att personalen bestämmer huruvida ett rum ska målas om eller inte. Personalen målade alltså inte rummen tillsammans med ungdomarna, utan överlät detta arbete till ungdomarna själva, vilket resulterade i dåliga resultat. Det finns alltså en stor skillnad när det gäller hur ommålning av ungdomarnas rum går till och hur detta ämne hanteras på de olika behandlingshemmen och även när det gäller hur personalen ser på resultatet av dessa ommålningar. Det är intressant att institutionerna hanterar detta på så pass olika sätt, då en grundläggande tanke inom miljöterapi enligt Larsen/ Selnes (1995) är att behandlingshemmen ska fungera som inlärningsplatser.

4.2.5 Storlek och önskan om förändring

På en institution var det påtaglig skillnad på ungdomarnas rums storlek. Detta tyckte institutionschefen på aktuellt behandlingshem inte var så bra, då de mindre rummen som inte var nybyggda egentligen var för små för vad ungdomarna behövde.

Ja, hälften av rummen är för små tycker jag. Så att vi har två olika storlekar, så hälften av avdelningen tycker jag är, och detta gäller faktiskt alla avdelningarna, så hälften av rummen är bra och hälften är rummen är inte bra för de är för små tycker vi.

Institutionschefen menar att flera av rummen på avdelningen är för små, medan några är tillräckligt stora. På samtliga institutioner finns det ungdomsrum som både institutionschefer och behandlingsassistenter anser är för små. Planlösningen hindrar dock förändring på alla institutionerna. Ungdomarna är snabba att påtala att de större rummen är de bästa rummen. Både utifrån att de då får plats med mer personliga saker, vilket är viktigt för dem, men också att de större rummen oftast är omgjorda, nyrenoverade och fräschare än de små rummen.

I dom små får man inte plats eftersom när man flyttar hit är det ju ofta meningen att man ska bo längre. Dom stora är bäst för där får man plats med fler saker.

Ungdomens tanke om hur stort rum denne önskar hör här samman med hur mycket saker de får plats med i rummen. De ungdomar som inte har tillräckligt med plats för sina personliga saker berättar att de får ha dem nedplockade i flyttlådor och inlåsta i ett förråd. Med andra ord skulle detta kunna innebära att har man ett mindre rum med plats för färre personliga saker, mår ungdomarna sämre. Ungdomarna visar på många önskingar kring renovering och utformning i sina egna rum. Flera av dem vill exempelvis ha nya möbler med mer förvaring. En ungdom vill ha sitt rum ommålat medan en annan, som har ett litet rum, önskar en mindre garderob, då den befintliga tar upp för mycket plats. En behandlingsassistent uttrycker att rummen borde målas om i mer glada och olika färger för att på så sätt skapa en trivsammare stämning i rummen samt göra dem lite mer olika varandra.

Jag skulle ju önska, till exempel, att man kunde måla rummen i mer glada färger och att alla rum hade namn. Du bor i det blå rummet och sen flyttar du till det rosa rummet. Bara en liten sån grej, att det var färg. Färgen idag är typ det här, äggskal.

Respondenten uttrycker att rummen är äggskalsfärgade och som hon ser det skulle det vara bra om rummen särskiljdes genom olika färgsättningar i glada färger.

4.2.6 Möblemang

Vilket möblemang som finns på de egna rummen tycks skilja sig åt mellan de olika institutionerna. Det gemensamma för samtliga behandlingshem är dock att det finns en så kallad grunduppsättning av möbler i rummet. Denna grunduppsättning bestäms utifrån vad som bedöms vara praktiskt och funktionellt framför vad som är fint eller snyggt.

På en av institutionerna uttrycker chefen att möblemanget styrs av hur budgeten ser ut, och menar att drömmen skulle vara att rummen alltid är i ett lika gott skick som hotellrum. Verkligheten är dock att möblerna inte byts ut så länge de är funktionsdugliga, vilket innebär att man väntar med detta tills möblerna blir väldigt sliten eller går sönder. Samma chef betonar dock vikten av att rummet ska vara i gott skick när en ny ungdom flyttar in. Detta för att sända ut en signal till den nyinflyttade att denne är välkommen.

På en annan institution har man väggfasta möbler som är specialbyggda för att kunna tillgodose både behov, funktions och säkerhetsaspekter. Det påtalas här att slitaget på "vanliga" möbler från till exempel Ikea blir oerhört stort när genomströmningen av ungdomar är hög. Dessutom fungerar

dess specialmöbler som skyddande faktorer för ungdomar med självskadebeteende. För att skapa trevnad i rummet låter man istället ungdomarna vara med att välja gardiner, överkast och kanske en matta. Behandlingsassistenten på detta behandlingshem beskriver möblemanget som mer praktiskt än fint.

De flesta rum har idag väggfasta möbler och så skall det väl va, med skrivbord och garderob. Ja, säkerhetsmässigt krävs det att vi har fasta möbler, tyvärr. Och det är det praktiska i det, fint vill jag inte vilja beskriva det som, men det är praktiskt.

I det praktiska ligger att rummet blev mer säkert, lättvisiterat och lättstädat. Det praktiska utifrån säkerhetsaspekten går i detta fall före det estetiska. Det väggfasta möblemanget begränsar naturligtvis ungdomarnas möjlighet att påverka rummen, om de skulle vilja byta ut någon möbel eller möblera om. På övriga institutioner får ungdomarna möblera om på sina rum när de önskar. En av ungdomarna har ändå uppfattat det som att man inte får möblera om och ytterligare en ungdom berättar att man behöver diskutera först med personalen om hur man ska möblera om innan man gör det.

4.2.7 Trygghet

En aspekt på det egna rummet är om ungdomarna uppfattar att de är trygga på sina egna rum. Personalen på de undersökta institutionerna ger uttryck för olika saker. En behandlingsassistent lyfter upp vikten av att ungdomarna kan låsa sina rum för att på så sätt slippa oönskad kontakt med de andra ungdomarna.

[...] och man skall inte känna sig otrygg på natten, utan man låser sin dörr. Alla gör inte det. Nej, och det är ju valfritt. Vi tvingar ju ingen att låsa för det kan ju också vara en obehagskänsla med en låst dörr. Men det är någonting dom kan, det är dom som bestämmer om det skall vara låst.

Behandlingsassistenten menar att det är ett frivilligt val som ungdomen har, att låsa om sig eller inte och att vissa av ungdomarna kan uppleva att låsta dörrar framkallar obehagskänslor hos dem. En ungdom talar om att låsen inte alltid fungerar som de ska.

Det finns lås fast dom är läskiga, dom går i baklås, det gjorde mitt när jag skulle gå upp, så fungerade det inte så jag fick panik, så till slut kom dom, och jag var helt överlycklig för jag var pissenödig.

Att låsen är opålitliga och kan gå i baklås uppfattar ungdomen som obehagligt. Dels beroende på att man inte kan förutse när detta ska inträffa men också på grund av att ungdomen då förlorar makten över sin egen rörelsefrihet, och känslan av att alltid kunna lämna ett litet låst utrymme. En institutionschef anser att om ungdomarna inte låser om sig på sina rum är det ett tecken på att de känner sig trygga.

Ja, grundtanken tror jag är att de känner sig trygga. När de bor här i huset, de har egen nyckel (till sina rum, vår anmärkning). En del låser, en del låser inte. Det kan vara ett mått av trygghet att de inte väljer att låsa, fast vi säger att dom ska låsa hela tiden. Eh...jag kan säga att jag tror att det är individuellt olika beroende på vad de har för erfarenheter med sig när de kommer och vilka de är som personer, vilka de är. Men rent allmänt så känner de sig trygga i huset, vågar jag nog säga. Sen i deras rum så kan det nog finnas en oro att det ska komma in en

annan ungdom och ta någonting, det tror jag är en standard att det är så på många ungdomshem tyvärr.

Institutionschefen menar att det beror på vilken bakgrund de unga har och att detta "bagage" styr huruvida de vill låsa dörren om sig eller inte. Om ungdomarna valde att låsa sitt rum handlade det i första hand om en rädsla för att andra boende ungdomar skulle stjäla något av de personliga tillhörigheterna som förvaras på deras egna rum och inte om otrygghet i allmänhet. Ungdomarna själva menar precis som institutionschefen säger att de låser för att de vill hålla andra ungdomar ute.

Det enda som är tryggt är att man kan ju i alla fall ta bort ungdomarna. Man kan ju liksom, folk kan ju inte låsa upp.

Ungdomarna uttrycker alltså en rädsla kring att få oväntat eller oönskat besök på det egna rummet av andra ungdomar och att låset på dörren gav dem en möjlighet till att minska denna risk. De ungdomar som vi intervjuade uppger att de inte känner sig trygga på sina rum på natten. Det är oklart av vilka anledningar de intervjuande känner sig otrygga på natten, då vissa väljer att låsa om sig och andra absolut vill sova med upplåst dörr eller till och med ha dörren på glänt. Att otryggheten kan beror på individuella erfarenheter är troligt. Personalen på de behandlingshem vi undersökt ger spridda förklaringar till varför ungdomarna är trygga eller otrygga på rummen. Det finns ingen helt enhetlig tanke från våra respondenter angående hur tryggheten kan säkras bortsett från den att det ska finnas en möjlighet för ungdomarna att låsa om sig och att detta val är frivilligt. En av behandlingsassistenterna menar att en sak som de försöker tänka på för att ungdomarna ska känna sig mer trygga är att manlig behandlingspersonal inte går in på tjejers rum innan de lärt känna varandra.

Helst går vi inte in hos tjejer i början, men det beror på lite grann, är det en tjej med någon slags övergreppsproblematik där är det kanske väldigt laddat, om manlig personal, det finns kanske risk att tjejen är så instabil att hon skulle hitta på att, nån story, om att manlig personal liksom, ja så va...

Detta resonemang ska enligt denna respondent skapa en trygghet hos de tjejer som kanske har en problematik av tidigare övergrepp men även som ett led i att skydda manlig personal från sexuella anklagelser från de placerade flickorna.

4.3 ii Integritet

Lykke (2001) skriver om möjligheten att förebygga våld genom en genomtänkt utformning av den fysiska miljön. De exempel författaren lyfter upp gäller i vilken utsträckning det finns möjlighet för klienten att vara ostörd genom att ha ett eget rum men även en tanke om var i miljön tv, tvättmaskiner samt telefoner är placerade. På samtliga institutioner har ungdomarna egna rum. Ungdomarna poängterar vikten av sina rum ur olika aspekter. En av ungdomarna säger att det bästa utrymmet på institutionen är hennes egna rum. Där får hon vara ifred och där har hon sina egna saker. Detta resonemang tyder på att hon eftersöker integritet och känsla av sammanhang. Andersson/ Lundh (2003) bekräftar att ungdomarnas personliga sfär bör respekteras och att de ska behandlas med integritet. Samtliga respondenter menar att det är viktigt att ungdomens egna rum ska fungera som en frizon som inga andra ungdomar på avdelningen ska gå in i och att det också därför är viktigt att ungdomen trivs i sitt rum och att personal så långt det är möjligt undviker att gå in på rummet om ungdomen inte vill det. En institutionschef uttrycker sig på detta vis angående ungdomarnas egna rum:

[...] och egentligen den enda fredade zonen som de har är deras rum, så vi är väldigt noga med det, alltså integritetsmässigt att ditt rum är ditt rum, det är din frizon. Man får på våran avdelning inte vara på varandras rum, man kan få det i undantagsfall om ungdomarna ber om det, om man säger, får jag komma in och kolla på hennes vad det nu är, men annars så är det så att "ditt rum det är för dig. Ni umgås så vansinnigt mycket med varandra dygnet runt så att där, det är din frizon". Och då är det ju viktigt att man ska kunna känna sig, att man ska trivas i det rummet så.

Rummet skall fungera som en plats där ungdomarna kan vara själva och ifred. Personalen styr dock när ungdomarna får använda sina rum för att umgås med varandra och när rummen ska vara ungdomarnas egen frizon. Vid sådana tillfällen då ungdomarna får umgås med varandra på rummen får de inte ha dörren stängd av säkerhetsskäl. Att få möjlighet att vara ensam och ifred på sitt rum anses som viktigt av ungdomarna själva. Däremot framkommer att de upplever att personalen ofta stör dem genom att söka upp dem när de drar sig undan. Personalens intresse och omsorg om ungdomarna uppfattas som påträngande och besvärande då de inte får möjlighet att vara ifred tillräckligt mycket. Två av ungdomarna beskriver detta på följande vis:

När man går in på rummen då kommer dom ju in och stör efter ett tag och typ, du ska inte sitta här och läsa, du ska komma ut nu.

Mm, kom ut och var social. Sitter man vid datorn eller nånting så kommer dom och sitter man här inne och ser på tv så kommer det alltid nån, sitter man där uppe så är det alltid nån. Var man än är så kommer dom.

När ungdomarna är på sina rum och söks upp av personal menar de att personalen ofta knackar på men att de är dåliga på att invänta ett svar innan de går in. Ungdomarna menar att om de inte hinner svara tillräckligt snabbt går personalen ändå in på deras rum. En flicka uttrycker att när hon är på sitt rum, lär hon sig att lyssna efter personal i korridoren för att på så sätt alltid vara beredd om de skulle komma in på hennes rum. En annan uppfattning som ungdomarna reflekterar över är att personal ibland rycker upp dörren och stiger på utan att knocka först. Samtliga institutionschefer menar att personalen alltid ska knocka innan de går in i ungdomarnas rum och att man gärna skall få ett svar innan dörren öppnas.

Detta bekräftas av alla behandlingsassistenterna, då de uppger att de alltid knackar innan de går in. En av dem uttrycker dock att om det finns den minsta oro från personalens sida kring ungdomen och dennes mående kvarstår alltid knackningen, men man inväntar inte alltid ett svar utan går in direkt på rummet eller på toaletten.

Men det är väl en allmän regel att vi knackar. Märker vi att en unge försvinner och det är låst på toaletten, och inget svar, då är det liksom in direkt.

Denna behandlingsassistent menar att personalen vid dessa tillfällen, när de bryter den unges integritet, endast gör detta i omsorgssyfte, att de vill försäkra sig om den unges väl och att ungdomen inte gjort sig illa. Respondenten menar att personalen ibland pratar med den unge utanför rummet med stängd dörr. Då kan personalen ge uttryck för sin oro om ungdomen svarar på tilltal och då be om lov att få komma in för att se att allt är ok. Samma person ger också uttryck för att ungdomarna har möjlighet att låsa dörren för att på så sätt kunna få vara ifred från de andra ungdomarna. Ungdomarna bekräftar detta, då de menar att de inte alltid blir störda på rummen av personal, utan att det kan gälla att bli störd av andra ungdomar också. När det gäller personalen kan ungdomarna aldrig hålla dem utestängda från rummen eftersom de har möjlighet att komma in med nyckel. Det är tydligt att behandlingspersonalen står inför ett dilemma, då de dels har ansvar för ungdomarna och har krav på sig att tänka på säkerheten samtidigt som de enligt miljöterapeutiska ideal ska behandla ungdomarna med integritet. En av våra respondenter ger uttryck för att institutionsvård kan vara skadligt för ungdomarna då det utvecklas destruktiva subkulturer och liknande på avdelningen. Hon förklarar den höga vuxennärvaron på avdelningen utifrån en önskan att försöka hindra sådana subkulturer att gro.

Det utrymme på avdelningen som ungdomarna ändå upplever att de kan få möjlighet att vara mest ensamma på är just de egna rummen, vilka de menar är mycket viktiga för dem. Några ungdomar säger också att toaletten kan fungera som tillflyktsort när behovet av att få vara ensam blir starkt. Men även där upplever ungdomarna att de kan bli störda av personal som ropar efter dem.

På toaletten, det är enda gången man oftast inte blir störd... Om du inte sitter där för länge.

[...] då kommer dom och ropar efter en. Det är knappt att man får va ifred i duschen. Det händer att dom kommer och ropar till dig då också.

Ungdomarna uttrycker att de ofta blir störda av personalen även då de drar sig undan för att få vara ensamma, till och med då de går på toaletten eller duschar. Ytan på avdelningarna är ofta begränsad, liksom rörelsefriheten, vilket skapar ett begränsat urval av reträttplatser för ungdomarna. Att få möjlighet att vara ifred och ha det lugnt omkring sig borde uppfattas som väldigt viktigt i en miljö där ungdomarna hela tiden tvingas till att intensivt umgås med personer som de själva inte valt. Antonovsky (2005) benämner de stimuli som individen har svårt att hantera som stressorer. Han menar att en individ som upplever starka stressorer i sitt liv har svårt att hantera de krav som ställs på den. Ungdomarna i vår studie bor på institutionerna minst sex månader och kan därav ha svårt att hantera den stressor det innebär för dem att inte få vara för sig själva i den utsträckning de skulle önska. Under kortare placeringar kan det vara lättare att hantera att inte få så mycket enskild tid, medan de ungdomar vi talat med menar att de utsätts för "intrång" i den privata sfären så ofta att det talar för att deras integritet inte respekteras fullt ut. Samtidigt står behandlingshemmen inför ett svårt dilemma när det gäller just intrång i de ungas liv. Å ena sidan måste personalen hela tiden agera utifrån en säkerhetsaspekt medan de å andra sidan skall respektera ungdomarnas integritet. Vår

erfarenhet ifrån behandlingsarbete säger oss att säkerhetsaspekten bland annat innebär att det är personalens skyldighet att skydda ungdomarna mot övergrepp och mobbing ifrån andra ungdomar men att det ibland också innebär att skydda ungdomarna från sig själva. En del av de institutionsplacerade ungdomarna kan vara både utagerande mot personal och andra ungdomar men även ha en självskadeproblematik som innebär att de medvetet kan dra sig undan för att allvaligt skada sig själva. När ungdomarna uppfattar att personalen stör dem, skulle detta kunna vara en medveten strategi från personalens sida, att förhindra att en ungdom utsätter sig själv för självdestruktivitet. När ungdomarna på institutionen blir styrda och reglerade i sitt umgänge med de andra placerade ungdomarna samt uppfattar att personalen kränker deras integritet, kan detta leda till att personalen indirekt motverkar att ungdomarna känner meningsfullhet (Antonowsky, 2005). Istället skapas genom denna form av reglering och styrning att ungdomarna förändras och tvingas bli någon annan utifrån det faktum att de är institutionsplacerade. Denna förändring kallar Goffman (1973) för mortifikationsprocess och menar att genom upplevelsen av förtryck och förödmjukelser förändras ungdomarnas roller och ett degraderade av självet sker. Det degraderade självet tillsammans med att ungdomarna upplever en mindre grad av meningsfullhet kan vara en förklaring till den frustration som ungdomarna ger uttryck för när det gäller deras möjlighet att få vara ifred.

4.3.1 Lyhördhet

Lyhördhet kan vara en annan aspekt som rör ungdomarnas behov att få vara ifred. Flera av ungdomarna uttrycker att det är mycket lyhört mellan deras rum och att detta innebär svårigheter att kunna slappna av och att komma till ro.

Det är lyhört typ, alltså man hör, står jag inne och pratar med nån så kanske Kajsa sitter inne på sitt rum, då hör hon det liksom och det är samma, öppnar du garderobsdörren bara så hör den andre det i andra rummet. Så liksom på nätterna måste man vara jätteförsiktig med att öppna, vad man än gör låter det liksom.

Denna ungdom uttrycker en frustration över att behöva tänka på att inte störa någon annan och att hon också hela tiden riskerar att bli störd. Miljöterapians tanke om att behandla ungdomarna med största möjliga integritet är svår att uppfylla under sådana förhållanden. Då personal exempelvis talar enskilt med en ungdom på dennes rum, riskerar man att sekretessbelagda uppgifter läcker ut till oberörda ungdomar. Lyhörda rum måste därmed ses som sekretessförsvårande samt integritetskränkande för ungdomarna. Thelander (1979) menar att hur ungdomarnas rum är placerade i planlösningen påverkar relationerna på olika sätt. Författaren menar vidare att om ungdomarnas rum är placerade i anslutning till varandras med möjlighet till förbindelse, främjar detta personliga relationer mellan dem. Närheten mellan rummen kan dock även uppenbarligen innebära att ungdomarnas integritet försvåras. Om en ungdom på grund av lyhördheten får tillgång till sekretessbelagd information kring en annan ungdom, kan det skapa svårigheter för ungdomarna att förhålla sig till varandra på ett neutralt sätt.

4.3.2 Avdelningarnas storlek

Utifrån ungdomarnas rätt till integritet är storleken och ytan på de gemensamma utrymmena viktiga. En institutionschef beskriver att de har flera tv-rum för att ungdomarna inte skall behöva jämka om vad de vill se på tv eller vilka de vill umgås med. Att det finns olika utrymmen för ungdomarna att vara på skapar dels möjlighet till avskildhet men också till valfrihet. Detta resonemang lyfts dock inte av de övriga institutionerna. En annan institutionschef uttrycker sig till exempel på följande sätt:

Ja, rent integritetsmässigt så tror jag att dom skulle kunna känna att dom vill ha en egen stund ibland, alltså de behöver ha det egna nånstans, men då har de ju alltid rummen (skratt) [...] så vi kan ju alltid hänvisa till det då. Men i olika situationer så kan det vara så att miljön, att det blir alldeles för allmänt då.

Respondenten menar att ungdomarnas behov av integritet får utgå från det egna rummet och att de gemensamma utrymmena inte ger den möjligheten. Ungdomarna själva uppfattar att det inte finns tillräckligt med plats för dem att umgås i på avdelningen.

Nej, det känns lite trångt ibland. Vi har ju bara korridorerna och vardagsrummet här nere och det.

Utrymmet på avdelningen upplevs som trångt och begränsat av denna ungdom. Ungdomarna anser dessutom att de vill få möjlighet till avskildhet tillsammans med andra elever utan personalnärvaro i de gemensamma utrymmena. De uppfattar sig många gånger övervakade då de inte tillåts att stänga dörrar om sig när de är i par eller i grupp. En behandlingsassistent tycker inte alls att utrymmena på avdelningen är tillräckligt stora och anser att ungdomarnas behov att kunna vara för sig själva på grund av detta inte kan tillgodoses. Ungdomarna själva uttrycker vidare att det är ont om plats i gemensamhetsutrymmena när alla är samlade.

Vardagsrummet med alla människor i, där trivs jag inte så jättemycket. Man får sitta på golvet.

Alla bara böjer sig fram så sitter man längst bak får man sitta liksom som en giraff.

Ungdomarna anser att de inte trivs i de gemensamma utrymmena när det samlas mycket folk där, vilket gäller både närvaro av mycket personal och av många ungdomar. De påtalar att det finns för få sittplatser i till exempel vardagsrummet och att det ibland är så många samlade i ett och samma rum att ungdomarna får dålig överblick över vad som sker och händer runt omkring dem. Flera av respondenterna talar om att soffgrupperna som används vid möten och dylikt är för små när alla ska vara med. En av behandlingsassistenterna och en institutionschef menar dock att detta inte är något problem, eftersom ungdomarna oftast får plats i sofforna och personalen går och hämtar sig en stol eller sitter på golvet. En av institutionscheferna problematiserade kring att större lokaler ställer högre krav på personaltäthet, samtidigt som det skulle ge mer utrymme för ungdomarna att kunna välja en viss avskildhet.

Både jag och nej, alltså egentligen så tycker jag att, jag behöver tänka lite...eh, alltså man har en tendens att tänka att man alltid vill ha mer utrymme, samtidigt så när man är, alltså ett väldigt viktigt mål för oss på alltså, vi måste hela tiden fundera på vad är det för verksamhet vi har och vad ställer den för krav på oss [...] Och därmed alltså med ju fler ytor man får, ju fler möjligheter man får att dela upp sig, desto högre krav ställer det på personaltäthet. Alltså vi har en ekvation, vi har tre personal på sju ungdomar, skulle vi ha fler utrymmen, alltså ännu fler utrymmen, rum där man kan gå åt sidan eller så, det skulle då också bli svårare, alltså ur en arbetsmiljösynpunkt och med tanke på behandlingsklimatet på avdelningen så skulle det inte vara så bra tror jag.

Det finns en konflikt mellan att respektera ungdomarnas behov av avskildhet med ansvaret för deras säkerhet. Ungdomar med en historia av självdestruktivitet eller utagerande beteende behöver omsorg i stor utsträckningen. Denna omsorg behöver i viss mån innebära att personal kontrollerar vad som sker på avdelningen och har översyn över ungdomarna.

Personalen ser alltså säkerhetsaspekten och eventuella ökade personalkostnader som hinder för att utöka ytan på avdelningen. Ungdomarna däremot uttrycker ett behov av större möjlighet till platser i de gemensamma utrymmena där de kan umgås med varandra utan att bli störda samt möjlighet att vara ensam då man exempelvis spelar tv-spel i ett gemensamt utrymme.

4.4 iii Delaktighet

Larsen/ Selnes (1995) menar att materiella förhållanden och städning påverkar hur ungdomar och personal trivs på avdelningen. Därför bör personalen intresseras sig för den fysiska miljön, så att avdelningen blir en trivsamt plats att vistas på. När det gäller personalens omsorg om den fysiska miljön berättar de behandlingsassistenter vi intervjuat att de är delaktiga i omsorgen av den fysiska miljön när det gäller städning och dylikt. Dessutom upplever behandlingsassistenter att det finns möjlighet för dem att engagera sig i utformningen av den fysiska miljön i den utsträckning de själva önskar. De får i mångt och mycket göra saker på avdelningen som de är bra på. En av respondenterna berättar till exempel att han tagit med ett akvarium till institutionen och att han tycker om att jobba i trädgården och därför skapat ett växthus till avdelningen. Till följd av dessa initiativ har denna behandlingsassistent också blivit ansvarig för akvariet samt växthuset. En annan behandlingsassistent berättar att hon oftast är den som tar hand om tvätten när hon arbetar. På en av institutionerna finns det en vaktmästare som har hand om alla reparationer. När det behöver målas om på avdelningen är det på två av institutionerna behandlingsassistenter eller vaktmästaren som utför detta medan en av institutionerna anlitar professionella målare istället för att måla om själva. Generellt sett verkar det vara upp till personalen att se vad som behöver göras på avdelningen och se till att det blir gjort. Miljöterapi menar enligt Larsen/ Selnes (1995) att det personalen gör för trivsamheten på avdelningen förmedlar ett bevis för ungdomen att personalen är beredd att anstränga sig för att denne ska trivas. Alla behandlingsassistenter i undersökningen är delaktiga i omsorgen av den fysiska miljön på avdelningen, vilket stämmer väl överens med hur det miljöterapeutiska idealet ser ut. När det gäller utformningen av den fysiska miljön finns det dock skillnader mellan institutionerna när det gäller behandlingsassistenternas delaktighet och påverkan. Samtliga respondenter menar att de har möjlighet att påverka hur det ser ut på avdelningen. Institutionscheferna menar att personal som är duktig och intresserad av inredning är de som påverkar hur det ska se ut på avdelningen i störst utsträckning. Endast på en av institutionerna finns det någon som är speciellt ansvarig för den fysiska miljöns utformning. Om någon annan ur personalgruppen på denna institution anser att det behöver köpas in möbler eller något annat så ska denne först rådgöra med den miljöansvarige, innan inköp kan bli aktuellt.

Institutionscheferna tycks inte ge några klara riktlinjer över vem som ska göra vad och på vilket sätt när det gäller utformningen och arbetet med den fysiska miljön på avdelningarna. Som behandlingsassistent finns det alltså en stor frihet på detta område, vilket troligtvis uppfattas positivt av dessa. Samtidigt skapas utrymme för godtycklighet beträffande utformningen av den fysiska miljön vilket också skulle kunna leda till stora skillnader mellan institutionerna och vara en förklaringsmodell beträffande olikheten i den fysiska miljön på de institutioner vi undersökt. Miljöterapi menar enligt Andersson/ Lundh (2003) att det behöver finnas en medvetenhet angående hur det ser ut på avdelningen. Om detta antagande är korrekt skulle det innebära att en sådan medvetenhet saknas, vilket i sig skulle visa på en motsättning mellan institutionernas arbetssätt och det miljöterapeutiska idealet.

4.4.1 Ungdomarnas möjlighet att påverka utformningen av de gemensamma utrymmena

Det är endast på en av institutionerna som ungdomarna får vara med och aktivt påverka i utformningen av den fysiska miljön, när det gäller de gemensamma utrymmena. På den institutionen resonerar institutionschefen på följande vis:

Alla sådana saker där man kan involvera ungdomarna är bra. Har de varit med och valt det så tar de mera ansvar.

Denna institutionschef ser alltså ett samband mellan ungdomarnas delaktighet och hur rädda de är om de saker och möbler som finns på avdelningen. Behandlingsassistenten på samma institution berättar att de haft ungdomar på avdelningen som fått testa att möblera om i de gemensamma utrymmena. Hennes uppfattning är att många ungdomar har kreativa idéer om hur man skulle kunna ändra om på avdelningen och att de ofta uppskattar att få experimentera lite.

Behandlingsassistenten på en av de andra institutionerna menar att det är vanligt att ungdomarna har synpunkter på hur det ser ut i de gemensamma utrymmena. Han berättar att de exempelvis ofta uttrycker att det är fula tavlor på väggarna eller liknande och att de undrar om det går att byta ut dem. Behandlingsassistenten förklarar dock att personalen är återhållsam när det gäller att förändra dekoreringsen eller färgen på väggarna i de gemensamma utrymmena utifrån ungdomarnas önskemål. Anledningen till detta beskriver han på följande vis:

Förändring av vad som hänger på väggarna och färg på väggarna och så...då är vi ju naturligt återhållsamma för det är ju så ofta ett sätt att projicera något att på, att tex "jag tycker att de här väggarna är så fula" det är så jävla fult här och då skall ju inte vi med en gång ställa oss i givakt och måla om här, det är ju kanske inte rätt sätt. [...] Förändring ses väl inte eller kommer inte till stånd för att ungdomarna egentligen så har synpunkter i någon större utsträckning, utan det är ju mer vi som tycker att nej nu är det dags att liksom att förändra något.

De synpunkter ungdomarna har på den fysiska miljön på denna institution tolkas alltså som projiceringar av hur ungdomarna mår, vilket i sig blir en anledning för personalen att inte ta till sig eventuell kritik av den fysiska miljön som kommer från ungdomarna. Att helt utesluta ungdomarna från möjlighet till att påverka hindrar deras möjlighet till delaktighet. En av förutsättningarna för Kasam är enligt Antonovsky (2005) meningsfullhet. För att uppnå detta behöver individerna enligt författaren få vara delaktiga i de processer som påverkar deras liv. Denna institution försvårar ungdomarnas känsla av sammanhang genom att utesluta dem från medbestämmande angående den miljö de är hänvisade att vistas i. Att lyssna på ungdomarna samtidigt som man redan på förhand bestämt sig för att inte göra någon förändring utifrån deras önskemål, ger dessutom dubbla budskap till ungdomarna. En annan behandlingsassistent menar att det är ovanligt att ungdomsgrupperna uttrycker att de vill ändra någonting i den fysiska miljön. Hennes uppfattning är att de överlag är nöjda med hur det ser ut. Hon menar dock att det inte väger speciellt tungt vad ungdomarna eventuellt skulle vilja förändra i de gemensamma utrymmena, eftersom det är personalen som bestämmer hur det ska se ut där, med möbler och färgsättning. Institutionschefen på samma institution förstärker behandlingsassistentens resonemang då han förklarar att ungdomarna inte aktivt är med och påverkar utformningen av den fysiska miljön i de gemensamma utrymmena.

Han menar dock att ungdomarna sällan uttrycker någon önskan om att miljön ska förändras. Anledningen till det tror han är att institutionen är relativt nyrenoverad och att de satsat på att ha en fin och ombonad miljö. En aspekt som miljöterapi enligt Larsen/Selnes (1995) lyfter upp är att ungdomarna bör få vara med och påverka den fysiska miljön på avdelningen i så stor utsträckning som möjligt. När det gäller denna aspekt finns det stora skillnader mellan de olika behandlingshemmen när det gäller ungdomarnas möjligheter att påverka den fysiska miljön i de gemensamma utrymmena. Institutionerna ger olika förklaringar till sina resonemang. Den första institutionen tycker att ungdomarna bör få vara med och påverka miljön i så stor utsträckning som möjligt och att detta skapar ansvarskänsla hos ungdomarna medan den andra institutionen förklarar ungdomarnas önskemål om förändringar i den fysiska miljön som projiceringar. Den tredje institutionen däremot menar att den fysiska miljön på avdelningen är så fin och fräsch att ungdomarna sällan kommer med önskemål om förändringar. Den första institutionen verkar uppfylla det miljöterapeutiska idealet rörande ungdomarnas delaktighet, till skillnad från de övriga två.

4.4.2 Ungdomarnas upplevelse av sina möjligheter till påverkan

På frågan om huruvida personalen köper in något som ungdomarna önskar till avdelningen uttrycker en av dem.

Då tar det tre år innan man skaffar det. Om vi skulle vilja ha nåt nytt skulle det ta hur lång tid som helst.

Ungdomarna ger alltså uttryck för att det tar lång tid innan de ser sina önskemål genomförda och resonerar som så att det inte är troligt att det de önskar över huvud taget kommer köpas in. Under intervjuens gång kommer det fram att de tycker att det är personalen som bestämmer hur det ska se ut på avdelningen men att det händer att andra ungdomar fått vara med och påverka hur det ska se ut. En av ungdomarna berättar att det rum vi sitter i under intervjun ska göras om till följd av att en ungdom kommit med förslag om det.

Kajsa ska ju tydligen få välja hur det ska se ut här nere. För att hon tog upp det. Det är väl av den anledningen, dom kan ju inte sitta och lotta vem som ska få bestämma.

Resonemanget hos ungdomarna förmedlar en känsla av att vara förfördelade när det gäller i vilken grad just deras personliga åsikt tas i beaktan. Den av ungdomarna som kommer med ett förslag tycks vara den som får vara med och påverka, medan de övriga hålls utanför processen. Ungdomarna ger en annan bild än vad personalen gör, då personalen talar om ungdomarnas påverkan i grupp medan ungdomarna själva talar om individens möjlighet till påverkan. En av institutionscheferna berättar till exempel hur ungdomarna har kunnat vara med och påverka den fysiska miljön på avdelningen.

Besöksrummet fick dom igenom och då fick dom, dom har valt allt, all inredning i besöksrummet har de valt själva, från de cerise gardinerna till den svarta soffan och vad det är. Men det var just för att det var ett rum för dom och då är det ju dom som ska trivas där.[...] Vi brukar ha en Ikea katalog, "vad vill ni ha själva, vad tycker ni" och så och sen är det ju naturligtvis så att väljer de en cerise plyschsoffa så kanske inte det fungerar. Då får man säga att ja men det blir skitigt fort eller det är inte liksom. Det är jätteviktigt, för är dom med och är delaktiga i att skapa det fint omkring sig, ja men då är de ju med och tar hand om det. Man är ju mer rädd om det som man har skapat.

Respondenten menar att ungdomarna själva fått välja hela inredningen till deras besöksrum på avdelningen och att ungdomarnas smak genomgående präglat hur rummet utformats. Att ungdomarna inte bara fått vara delaktiga utan helt styrande i denna process har inneburit att de är särskilt rädda och aktsamma om sitt besöksrum samt att deras känsla av meningsfullhet stärkts (Antonovsky, 2005). Ungdomarnas upplevelser av sina möjligheter att påverka den fysiska miljön och bli tagna på allvar när de kommer med förslag står i stark kontrast till personalens uppfattning av hur delaktiga ungdomarna önskar vara samt hur mycket de får vara med och påverka.

4.4.3 Forum för ungdomarna att påverka den fysiska miljön

Samtliga institutioner har någon form av möte en gång i veckan där ungdomarna får uttrycka sina önskemål och synpunkter gällande institutionen. Det som kommer fram på detta möte tas sedan upp på personalmöten där även vissa beslut gällande ungdomarnas önskemål fattas. Vad som beslutats på personalmötena kommuniceras sedan tillbaka till ungdomarna vid nästa "ungdomsmöte" eller i en institutions fall redan samma dag som personalmötet äger rum. Vid en av institutionerna kallas ungdomarnas möte för brukarforum och institutionschefen beskriver vad det innebär på följande vis:

Det som kännetecknar ett brukarforum är att ungdomarna ska vara i majoritet. En gång i veckan där ungdomarna är i majoritet, där de får lämna synpunkter på både miljön som de bor i och innehållet i behandlingen, det kan även vara synpunkter på mat...eh... förhållningssätt om de vill att vi ska agera på något annat sätt, ändra regler, ja deras miljö överhuvudtaget. Brukarrådet är på tisdagar. Vi skriver ett protokoll och vi protokollför deras åsikter och synpunkter och sen tar vi upp det på kollegiet på onsdag, på personalmötet då all personal är inne för att se om vi kan gå dem till mötes då. Sen så får de återkoppling, nu har vi tagit upp det ni tog upp igår. Det här och det här, javisst vi hör vad ni säger, men vi har inte möjlighet att genomföra det av olika skäl, det kan vara ekonomiska skäl, det kan vara regelverk vi har sekretess skäl, vad det nu kan vara. Så vi försöker ju så långt det är möjligt att, att vi ger dem någonting. För att stärka deras delaktighet.

Institutionschefen förklarar att ungdomarna skall vara i majoritet i sitt brukarforum och att syftet är att ungdomarna skall känna delaktighet både beträffande den fysiska miljön men också sin egen behandling. Dessutom skall ungdomarna få återkoppling på sina framförda åsikter och förklaringar till hur personalen resonerar och agerar utifrån dessa åsikter. På detta behandlingshem menar både institutionschefen och behandlingsassistenten att man är mån om att ungdomarna ska få vara med och påverka den fysiska miljön i så stor uträkning som möjligt, även när det gäller utformningen av gemensamma utrymmen. På de två övriga institutionerna vi undersökt resonerar respondenterna inte på detta vis. På en av dessa institutioner berättar institutionschefen att man inte haft det som ett projekt att ungdomarna fått vara med och forma miljön. Denne institutionschef resonerar som så att ungdomarnas möten ger utrymme för ungdomarnas åsikter att komma fram, men när det gäller de gemensamma utrymmena är det ändå i slutändan personalen som styr hur det ska se ut, utom i undantagsfall. Institutionschefen på den andra av dessa två institutioner ger uttryck för samma synpunkt när han uttrycker det på följande vis:

Och det är väl också en tanke i miljöterapi att man skall kunna påverka. Personal ska kunna det, men ungdomar i ganska liten omfattning, men ändå så skall de kunna tycka om den och vi ska lyssna på dem. Vi gör väl så med att vi använder våra husmöten med att de får tillfälle att vara med och uttrycka att "det här vill jag ändra på" på institutionen, det kan vara allt möjligt, inte bara miljön. Men där får de tillfälle och sen lyssnar vi på det och tar upp det i personalen

på kollegiet följande vecka och det kommer tillbaka till dom då med en specifik förklaring. [...] Ganska lite kan de vara med att påverka det är nä, det är vi som formar miljön, vi köper in möbler och väljer ut vart de skall var någonstans och tavlor. Sen kan de ju alltid tjata eller önska sig saker och ibland kan vi väl lyssna på dom om vi skall byta ut nåt men i stort så är det vi som bestämmer.

Ungdomarna får möjlighet att komma till tals genom husmöten en gång i veckan på denna institution, vilket dock inte per automatik betyder att personalen anpassar sig efter ungdomarnas önskemål när det gäller utformningen av den fysiska miljön. Det är nämligen endast i undantagsfall som förändringar görs till följd av ungdomarna, då personalen i normala fall bestämmer hur det ska se ut på avdelningen. Behandlingsassistenten på samma institution bekräftar sin chefs åsikt när det gäller att det är viktigt att ungdomarna får komma till tals och att man lyssnar på det de säger och tar det på allvar. Dessutom menar han att de synpunkter ungdomarna har sällan leder fram till någon förändring av den fysiska miljön, utan att initiativ till eventuella förändringar kommer från personalen. Det miljöterapeutiska idealet menar enligt Larsen/ Selnes (1995) att ungdomarna ska få vara med och påverka den fysiska miljön i så stor utsträckning som möjligt. Trots detta menar respondenterna från denna institution att det är personalen som utformar miljön och att ungdomarna inte ges något större utrymme till delaktighet.

4.4.4 Städning på avdelningen

Alltså man får inte ha skitigt, som man är van vid att ha hemma och sånt.

Denna ungdom menar att det inte får vara smutsigt på avdelningen, något som är annorlunda mot hennes vardag hemma. Huruvida det är bra eller dåligt framkommer inte, men kontentan av citatet säger ändå något om att reglerna på avdelningen skiljer sig mot reglerna som gäller hemma. När det gäller delaktigheten i städningen av avdelningen fungerar det relativt lika på de olika institutionerna. Ungdomarna har genomgående ansvar över att städa sina egna rum och har dessutom olika städområden i de övriga gemensamma utrymmena. Personalen har likaså olika städområden som de ansvarar över. Flera av respondenterna lyfter fram att det är olika hur hög ambitionsnivå personalen har när det gäller städningen. Vissa är mer noggranna än andra, både när det gäller hur väl man städar de gemensamma utrymmena men även när det gäller hur noga man anser att ungdomarna ska städa sina egna rum. Institutionschefen på en av institutionerna uttryckte sig på detta vis angående hur rent det är på avdelningen:

Det går upp och ner, frågar man Karin (en ur personalgruppen, vår anmärkning) som har andra ögon än vad jag har, säger hon att det inte är så rent, medan jag säger att det är rent. Så det är lite olika hur man ser då va, men, det är väl rent men det kanske inte är rent i hörnen alltid. Ungdomarnas rum kollar personalen då varje fredag när de städat, för att belöning ska utgå då med veckopengen. Det är också så att personalen har olika ögon, en del ser inte att det ligger helt insopat under sängen, medan andra direkt ser under sängen.

Städning och kanske framförallt hur rent man uppfattar att det är på avdelningen är alltså ett område där respondenternas menar att de subjektiva uppfattningar man har spelar in. Även ungdomarna visar på detta när flera av dem talar om att deras uppfattning är att det aldrig hinner bli smutsigt på avdelningen eftersom de städar så ofta, medan en annan av dem utbrister:

I köket är det äckligt, det ligger alltid en massa mat på golvet.

Denna ungdom hade lagt märke till att det inte brukade vara rent på köksgolvet, vilket visar att ungdomarnas uppfattning om huruvida det är städad eller ej är olika från ungdom till ungdom. Hur ofta man städar skiljer sig åt på de olika institutionerna.

På samtliga institutioner har man "storstäd" en dag i veckan. På en av institutionerna är detta det enda tillfället ungdomarnas rum och toaletter städas, medan ungdomarna på en annan institution dessutom genomför "lättstädning" av sina rum varje dag och där flera utrymmen på avdelningen städas flera gånger varje vecka. På den tredje institutionen städar personalen de gemensamma utrymmena ytterligare en gång i veckan, utöver "storstäd" dagen. Den medvetenhet som Andersson/Lundh (2003) menar bör finnas beträffande miljön på avdelningen innefattar bland annat huruvida det är städad och rent på avdelningen. Till följd av att man inte städar lika ofta på avdelningarna är det troligt att den fysiska miljön är olika ren och tilltalande på dessa institutioner.

Vem eller vad som styr hur mycket eller ofta man städar på avdelningarna är inte helt klart. Ingen av våra respondenter har uttryckt varför man gör som man gör. Det tyder på att det är personliga subjektiva uppfattningar kring hur städningen skall skötas eller vilken vikt man lägger vid den som styr. En annan möjlig förklaring är att man städar som man alltid gjort på avdelningarna, av tradition. Miljöterapi sätter heller inte upp några klara regler kring städningen utan lämnar utrymme för tolkningar. Däremot är miljöterapi grundtanke enligt Larsen/Selnes (1995) att personal och ungdomar på behandlingshem skall utföra aktiviteter tillsammans. Anledningen till detta är dubbel, dels handlar det om att ungdomarna skall lära sig för framtiden, men det är även en del i den faktiska behandlingen, då praktiska göromål tillsammans ofta genererar goda behandlingsrelationer. Larsen och Selnes menar vidare att hur det ser ut på avdelningen är en bidragande faktor till att skapa självkänsla och självbild hos ungdomen. Att man städar olika ofta på de undersökta institutionerna är också intressant ur det perspektivet att syftet med städningen kan vara olika. Den idealtypiska miljöterapi lyfter fram det behandlande och pedagogiska syftet med att städa som betydelsefullt framför att enbart städa för att hålla avdelningen ren eller att följa den invanda strukturen.

4.4.5 Städning av ungdomarnas toaletter

När det kommer till städning av ungdomarnas toaletter resonerar våra respondenter mycket olika. På en av institutionerna är det mycket ovanligt att personalen städar toaletterna mellan "storstäddagarna", medan det på en annan institution finns schemalagd "lättstädning" för personalen av ungdomarnas toaletter varje dag. Behandlingsassistenten på den första institutionen berättar:

Ungdomarnas toaletter städar dom själva, de är rena åtminstone på fredagar....de får inte sina pengar (veckopeng, vår anmärkning) innan det är godkänt va och det varierar väl. Det kan se ganska sunkigt ut ibland. Kanske är det generellt svårt att få ungdomarna motiverade att göra en sådan insats (städa ytterligare en dag i veckan, vår anmärkning). Det beror väl på vilka ungdomar det är....ibland så kan de väl se det själva och tänka att det är lika bra att jag gör det, men jag skall ju städa på fredag. Men det är på något sätt deras toalett... Det är åtminstone min bild om hur det funkade. Jag tror det är väldigt, väldigt sällan som någon personal får någon att städa extra på toaletterna nån gång mitt i veckan. Någon gång kan det hända att personalen gör det, men det är sällan.

Behandlingsassistenten ger uttryck för att man på denna institution lägger det fulla ansvaret på ungdomarna när det gäller att hålla rent på sina toaletter hela veckan.

Kravet som ställs är att ungdomarna skall städa toaletterna en gång i veckan och att denna städning sedan skall godkännas av personal. Att städningen genomförs är ett krav för att ungdomarna skall få sin veckopeng. Personalen städar endast ungdomarnas toaletter i undantagsfall. Detta stämmer dåligt överens med det som Larsen/ Selnes (1995) menar när det gäller den grundläggande tanken inom miljöterapi, nämligen att institutionen ska vara en inlärningsplats där klienten förbereds för livet utanför institutionen. Behandlingsassistenten ger uttryck för ett vi och dom tänkande, där personalen endast i undantagsfall går in och städar ungdomarnas toaletter. Institutionschefen, på institutionen med "lättstädning" av toaletterna varje dag, berättar att det ibland bor ungdomar på institutionen som har mycket svårt för att städa och som tycker att det är jätteäckligt att städa just toaletterna. När det är på det viset, berättar han hur personalen hjälper till att städa ungdomarnas toalett, medan ungdomen tittar på eller gör det moment som den tycker är mindre motbjudande, så att ungdomen ändå lär sig hur man gör när man städar toaletter. Behandlingsassistenten på samma institution berättar följande angående städningen av ungdomarnas toaletter.

Personalen är oftare och tittar på ungdomarnas toaletter och städar dem emellan städdagarna. Då städar vi de på söndagskväll. [...] Och vi skall varje dag, gå igen ungdomarnas och personalens toaletter, det skall bytas handdukar och städas extra på söndagen. Det är ju många ungdomar som är i duscharna och toaletterna och det är ungdomar som naturligtvis inte har kommit så långt i livet att de kan städa toaletter. Och det är viktigt att komma ihåg. Dom tycker att det är äckligt att städa toaletter. I det städområdet och köket tror jag att personalen är mest med och hjälper.

Rutinerna på denna institution beträffande toalettstädningen följer miljöterapeutiska ideal samt ger uttryck för god omsorg. Det är uppenbart att man inte anser att ungdomarnas toaletter ska vara smutsiga, samtidigt som man lägger vikt vid att lära ungdomarna för framtiden. Den tredje institutionen liknar den första på så vis att det är ungdomarnas eget ansvar om det ska vara fint och rent på toaletterna hela veckan. Däremot går personalen in mer aktivt och påpekar när det behöver städas på toaletterna, när exempelvis papperskorgen är full eller om det skulle ligga någon handduk på golvet. Behandlingsassistenten reflekterar dock över att det egentligen är lite konstigt att de lägger över ansvaret på ungdomarna, när det är personalens ansvar och uppgift att lära dem städa.

4.4.6 Ungdomarna möjlighet att medverka vid inköp

När det kommer till ungdomarnas möjligheter att medverka vid inköp till avdelningen, skiljer det sig markant åt på de olika institutionerna. På två av institutionerna bestämmer personalen vad som ska köpas in och strävar inte efter att ta med sig ungdomar när inköpen ska ske. Det är endast på en av institutionerna som man jobbar på att involvera ungdomarna vid inköp. Behandlingsassistenten vid den institutionen berättar att ungdomarna i den mån det är möjligt får vara med när någonting ska köpas in till avdelningen. Hon förklarar att det är bra att försöka involvera ungdomarna så att de får vara med att påverka den fysiska miljön på avdelningen. Hon nämner exempelvis att om man ska köpa in kuddar till sofforna så låter man ungdomarna vara med och välja färger och fundera kring vad som passar bäst. Hon berättar dock att det händer att det uppstår någon situation på avdelningen som gör det omöjligt att ta med någon ungdom av säkerhetsskäl. När vi frågade ungdomarna vilka inköp de fick vara med och påverka svarade en av dem så här:

Det är oftast sånt här, schampo och balsam och sånt som vi får tjata på dem rätt mycket om. Men vi ska åka till Ullared och då ska vi köpa rätt mycket.

Det ungdomarna själva uttrycker att det de får vara med och inhandla till avdelningen är förbrukningsvaror. Ungdomarnas och personalens uppfattning skiljer sig alltså åt, det kvarstår dock att denna ungdomsgrupp får medverka vid inköp. På de övriga institutionerna däremot tar personalen inte med sig ungdomarna när det är dags att köpa in något till avdelningen. Det som dessa behandlingshem gör kan ses som ett sätt att utesluta ungdomarna från delaktighet. Institutionerna ger olika förutsättningar eller inga alls, för ungdomarna att delta i inköpsprocesserna. Larsen/ Selnes (1995) menar att en miljöterapeutisk tanke är att använda miljön på så vis att den är med och skapar förändring i ungdomens personlighet. Om ungdomarna gavs tillfälle att delta i inköpen till avdelningen, och på så sätt direkt påverkade hur den fysiska miljön utformades, skulle detta kunna innebära att de själva var med och påverkade sin egen personlighetsförändring vilket skulle överrensstämma med det miljöterapeutiska idealet.

4.4.7 Styrd delaktighet

Ungdomarnas möjlighet till delaktighet när det gäller utformningen av den fysiska miljön på avdelningen är helt och fullt styrd av institutionsledning och övrig personal på institutionerna. Man kan alltså fråga sig hur stor ungdomarnas delaktighet egentligen är. Goffmans (1973) teori om totala institutioner visar att det dagliga livet för de människor som bor i totala institutioner är mycket inrutat. Författaren menar att de tvingas genomföra aktiviteter varje dag tillsammans med de övriga som bor på institutionen och behandlas utan särskiljning. Goffman poängterar även att de aktiviteter som genomförs är planerade utanför deras kontroll som förväntas delta i dem och omgärdas av en rad formella regler (Goffman, 1973). Detta går att jämföra med förutsättningarna för delaktighet som finns på de behandlingshem vi undersökt. På samtliga institutioner finns nämligen någon form av brukarmöte som är obligatoriskt för ungdomarna att närvara i. Eftersom ungdomarna tvingas till deltagande kan det tänkas att de inte önskar vara delaktiga, utan tvingas till detta av personalen.

4.5 iii Hemlighet

Enligt Larsen/ Selnes (2005) bör avdelningens fysiska miljö se så hemlik ut som möjligt genom materiella förhållanden som exempelvis möblemang. Hemlighet är någonting som samtliga institutioner vi undersökt lyft fram som önskvärt, något man strävar efter och i viss mån menar leva upp till. Institutionschefen på ett av behandlingshemmen menar att de är ett hemligt HVB-hem. Han menar att miljön är hemlik när det sprids en känsla av trygghet och då ungdomarna har det gott i miljön. Han menar vidare att miljön inte ska vara för steril, utan hembonad och trevlig för att kunna kallas hemlik. När respondenterna reflekterar kring hemligheten menar vissa av dem att det finns utrymmen på institutionen som är mer hemlika än andra. Exempelvis menar en av institutionscheferna att köket och vardagsrummet är mer hemlika än hallen och trappan upp till övervåningen. Anledningen till att han resonerar på detta vis är att det inte finns några tavlor i hallen eller trappan, till skillnad från vardagsrummet. Enligt institutionschefens definition är alltså hemlighet kopplat till dekorerade väggar. Under vår intervju med denna institutionschef lade vi dock märke till att de tavlor som fanns i vardagsrummet i själva verket hade motiv hämtat ur en behandlingsmetod. Några av flickorna vi intervjuat reflekterar också över tavlor på väggarna. En av dem menar att det skulle vara lite mer glatt på avdelningen med tavlor och en annan flicka önskade ramar som hon kunde sätta in egna motiv i och hänga upp i de gemensamma utrymmena.

Hemlighet i sig är ett svårdefinierat begrepp, då det i mångt och mycket bygger på subjektiva uppfattningar av vad en hemlik miljö är. Begreppet är abstrakt, vilket gör det svårt att avgöra i vilken utsträckning institutionerna följer miljöterapians tankar om hemlighet. Miljöterapi talar inte heller om exakt vad som ligger i begreppet hemlighet, utan använder sig av begreppet på ett sådant sätt att det finns utrymme för olika tolkningar vid utformningen av den fysiska miljön. På samtliga institutioner talar man dock om hemlighet utifrån att institutionerna ska vara rena, hela och fräscha. Två av institutionscheferna lyfter även upp en strävan efter att ta bort institutionsstämpeln. De önskar att miljön ska se hembonad ut, att man inte ska göra avkall på trevnaden bara för att det är institutioner. En av institutionscheferna uttrycker sig så här angående hemligheten på avdelningen:

Vi styrs av faktiska förhållanden som fanns när vi kom hit då. Sen så man kan inte säga att var pinal som finns har man tänkt miljöterapeutiskt. Det ska vara en god miljö att vara i då, där man kan känna sig, dom bor här ganska länge, att det är en hemlik miljö. Så det är något slags bastänkande då, det ska vara hemligt och inte så här institutions och då kommer vi in på vilka material vi använder och då använder vi mer material som man gör i vanliga hem och inte sånt som aldrig kan gå sönder och sådana material, typ stålrörmöbler som var på 70-talet som vi har haft ganska länge. [...]Det ska inte vara sådant som stinker och bara lyser institution.

Institutionschefen menar att möjligheten att skapa hemlighet till stor del styrs av hur lokalerna för verksamheten är utformad och att dessa är svåra att ändra på. Däremot försöker man skapa hemlighet genom vilka material möbler och dylikt är gjorda av, och att man på denna institution försöker att välja sådant som inte direkt signalerar att det är en institutionsmiljö. En annan av institutionscheferna menar att begreppet hemlighet rymmer att ungdomarna ska få vara med och påverka hur det ser ut på avdelningen. Hon menar att det är viktigt att ungdomarna känner att de kan slappna av och trivas, vilket hon menar att de har bättre förutsättningar att göra när de är delaktiga i att göra det fint på avdelningen, vilket stämmer väl överens med den idealtypiska miljöterapi.

Samtliga institutioner vi besökt har musikrum på avdelningen, två av dem har gymnastikhall/ träningslokal på avdelningen och en utav dem har keramikrum i anslutning till institutionen. Dessa rum är i två av institutionernas fall låsta och används endast efter erkännande av personal. Rummen fyller enligt personalen i viss utsträckning det behov av aktiviteter som ungdomarna har. Om man talar om dessa rum utifrån ett hemlighetsperspektiv kan man fråga sig om det inte liknar skolmiljön mer än den normala hemmiljön. Detta är dock en aspekt som inte alls berörs av de författare som skrivit om miljöterapi.

Motsatsen till hemlighet definieras av en behandlingsassistent som fängelsemiljön. De behandlingshem som vi undersökt menar att institutionen inte är ett fängelse, men samtidigt är det mycket på institutionen som är fängeslikt i form av låsta dörrar och begränsningar av olika slag för ungdomarna. De behandlingshem som är "låsta" skulle av Goffman(1973) kunna definieras som totala institutioner. Dessa institutioner försvårar genom sin fysiska miljö en samvaro med omgivningen utanför institutionerna genom till exempel låsta dörrar och taggtråd (Lindberg, 2005). Thelander(1979) menar att miljön förmedlar och innehar ett budskap till ungdomarna som kan förstärka eller minska deras känsla av sammanhang. I samband med att vi frågade ungdomarna om vad de skulle vilja förändra i den fysiska miljön reflekterade en av ungdomarna på följande vis:

Om man tittar här, det ser ut som ett fängelse.

Ungdomarna uttrycker att de inte vill att miljön på avdelningen skall uppfattas som ett fängelse. En av institutionscheferna berättar som ett exempel på denna önskan, att ungdomarna önskade byta ut vädringsventilerna i sina rum (som var av samma modell som används inom kriminalvården), eftersom de upplevde dem som alltför fängeslik. Dessa byttes ut mot öppningsbara vädringsluckor för att gå ungdomarna till mötes. Detta är ett exempel av flera där ungdomarna reagerar på de element i den fysiska miljön som signalerar låsbarhet.

Vårt samhälle blir mer och mer individualistiskt, vilket präglar många instanser i samhället som exempelvis skola och arbetsmarknad. Det framhålls som attraktivt, framförallt genom media och litteratur, att styra sitt eget liv, att ha makt över sig själv och gå sin egen väg. Dessutom lyfts jämlikhet fram som en eftersträvansvärd sak i samhället. Vi tror att samhällsutvecklingen i stort påverkar hur man arbetar med ungdomarna på de behandlingshem vi undersökt, och blev därför inte förvånade när vi hörde en av institutionscheferna resonera på följande sätt när det gäller hemlighet och ungdomarnas delaktighet i utformningen av den fysiska miljön:

Man talade mer om hemligt förr. Men det har blivit mer låsbart och då talar man mer om institution. Att det är inte hemma. Så där finns väl en sån, det är en balansgång däremellan, att å ena sidan så har det blivit mer institution [...] och det är inte hemligt på samma sätt som det var förut. [...] Det som skiljer sig nu kanske är delaktigheten förstås. Att vi frågar ungdomarna mer, jag tycker nog att vi strävade mer efter att ha en hemlik miljö tidigare, att det skulle vara fint och helt och rent och så, men absolut så har delaktigheten ökat. Det ingår mer att fråga ungdomarna, i alla fall på denna avdelningen då, mer än vad de gjorde tidigare, och kanske också förresten de egna rummen, lägger nog mer tanke på det.

Institutionschefen menar att man har övergått till att tala mer om delaktighet än om hemlighet de senaste åren. I begreppet hemlighet fanns en strävan efter att hålla avdelningen hel, ren och fin. Numera läggs större vikt vid att involvera ungdomarna i utformningen av den fysiska miljön på avdelningen och i deras egna rum.

4.5.1 Ungdomarnas toaletter

Både ungdomar och personal ger uttryck för att ungdomarnas badrum och toaletter inte är speciellt trevliga eller hemlika. En av ungdomarna uttrycker sig så här angående toaletterna på avdelningen:

Dom är som skoltoaletter. Jag tycker det är äckligt, typ förstörda väggar och så. Det är gamla toaletter till dom små rummen och nya toaletter till dom stora rummen. Man får inte välja att gå på den fräscha istället.

Ungdomarna uppfattar vissa av de toaletter som de hänvisas till som äckliga och tycker att de påminner mer om skoltoaletter än hur toaletter i ett hem ser ut. En behandlingsassistent beskriver ungdomarnas toaletter på följande vis:

Toaletterna ser inte ut som hemma. Men det är ju också så att det bor otroligt många ungdomar här över lång tid och kort tid och så är det som sagt byggt 2001 och det skulle behövas en grov städning lite oftare kan jag tycka. Med riktiga medel och riktig borste och en vuxen kanske.

Behandlingsassistenten ger alltså även hon uttryck för att toaletterna inte är fräscha eller speciellt rena. Ungdomarnas toaletter är med andra ord ett område som inte inkluderats institutionernas strävan efter hemlighet. Gordan/ Palmgren (2000) menar att hur välskötta toaletterna på en avdelning är reflekterar vilka värderingar som råder på institutionen och hur man ser på sina klienter. Detta skulle kunna tolkas som att personalen inte inbegriper begreppet hemlighet i relation till hur det ser ut på ungdomarnas toaletter. Vilket kan ha sin grund i att de författare som skriver om miljöterapi inte reflekterar kring ungdomarnas toaletter i samband med att begreppet hemlighet berörs.

5 Diskussion

Vårt syfte har varit att undersöka den psykosociala miljön på miljöterapeutiska behandlingshem utifrån fysiska aspekter. Vi har valt ut tre olika behandlingshem i Göteborg som utgår från miljöterapi som metod i behandlingsarbetet och undersökt i vilken mån de bryr sig om och tar hänsyn till den fysiska miljön på avdelningarna. Utgångspunkterna i undersökningen har varit frågeställningarna. Vi har valt att redogöra för vår diskussion utifrån dessa.

- Utifrån vilka medvetna strategier arbetar man med den fysiska miljön på behandlingshem med miljöterapeutisk inriktning? Hur arbetar man för att utforma samt utveckla den fysiska miljön? På vilket sätt resonerar behandlingspersonal samt institutionsledning angående hur den fysiska miljön ser ut i dagsläget? I vilken utsträckning är behandlingspersonal involverad i omsorgen av den fysiska miljön på behandlingshemmen?

I undersökningen visar det sig att det finns vissa medvetna strategier för arbetet med den fysiska miljön, dock inte så många som skulle vara önskvärt. Samtliga institutioner i undersökningen använder sig av miljöterapi som en grundläggande metod i behandlingsarbetet. Hur man arbetar med den fysiska miljön skiljer sig dock åt från behandlingshem till behandlingshem. Det tycks något godtyckligt utifrån det faktum att det till största delen är behandlingsassistenter som styr och att det många gånger är deras personliga intressen som påverkar hur och vad man gör med miljön. De initiativ som behandlingsassistenter själva tar gällande den fysiska miljön slutar ofta med att de även blir ansvariga för att "projektet" slutförs. En strategi som framträtt ur empirin är att samtliga institutioner har någon form av forum där ungdomarna får ge uttryck för sina synpunkter rörande det mesta på avdelningen vilket även inkluderar den fysiska miljön.

Beträffande städningen på de olika avdelningarna skiljer sig rutinerna åt. Behandlingspersonalen prioriterar städningen olika utifrån sina personliga referensramar. Hur rent det är på avdelningen påverkas med andra ord i stor utsträckning av vem i personalgruppen det är som arbetar när städningen skall utföras. Vilken betoning de olika behandlingshemmen lägger vid renlighet skiljer sig följaktligen åt. Vi anser inte att det är konstigt eller ovanligt att städning utförs olika noggrant, beroende på subjektiva uppfattningar. Däremot borde det vara möjligt att utforma någon form av metod för att kvalitetssäkra renligheten på avdelningarna, så att inte ungdomarna drabbas. Även då städningen används som ett redskap i den psykosociala behandlingen, borde det enligt oss vara en självklarhet att det yttersta ansvaret ska ligga på personalen.

Ett område som alla respondenter samt ungdomar reflekterar över och har mycket åsikter kring är ungdomarnas egna toaletter. Här har vi noterat en markant skillnad i hur personal resonerar kring städning och fräschör samt vilket ansvar som hänvisas till ungdomarna själva respektive personal. På en institution följer man det miljöterapeutiska idealet genom att personalen regelbundet hjälper ungdomarna att städa toaletterna. Personalen menar att deras syfte är att lära ungdomarna inför framtiden och de visar också på ett bra omsorgstagande då personalen tar på sig det övergripande ansvaret för att toaletterna skall hållas rena varje dag. De andra behandlingshemmen lägger däremot det övergripande ansvaret för städningen av ungdomarnas toaletter på ungdomarna. Personalen visar ingen större omsorg av ungdomarnas toaletter mellan deras städtillfällen, vilket resulterar i att toaletterna oftare är smutsiga än rena. Detta går stick i stäv med det miljöterapeutiska idealet. Ungdomarna själva uttrycker under intervjun att vissa av toaletterna de hänvisas till är i stort behov

av rejäl renovering, att de är ofräscha och inte det minsta hemlika. Detta anser vi är ytterst beklagligt, då smutsiga och nergångna toaletter enligt oss förmedlar till ungdomarna att deras trivsel inte är så viktig. Vi skulle gärna se en förändring på detta område.

Undersökningen visar att hemligheten är ett svårdefinierat begrepp och att miljöterapi lämnar utrymme för tolkningar av vad detta begrepp innebär. Hemlighet är någonting som alla behandlingshemmen strävar efter och ser som önskvärt. Det finns dock en tendens till att institutionsvården börjar närma sig den individualistiska tanken om delaktighet i högre grad än tidigare, vilket i framtiden kan tänkas bli viktigare än hemligheten. Ungdomarna själva uttrycker att behandlingshemmets fysiska miljö påminner mer om ett fängelse än ett hem. Detta tror vi kan ha sin grund i de element på avdelningen som är låsbara samt möblerna på ungdomarnas rum som är väggfasta, snarare än utformningen av de gemensamma utrymmena.

Flertalet respondenter anser att den fysiska miljön på avdelningarna är fin och är stolta över hur det ser ut. Personalen anser att möblemang och övrig inredning i stort sett motsvarar de behov som finns på avdelningarna. Däremot finns en genomgående åsikt om att vissa ungdomsrum är för små, men detta anses dock inte vara något större problem av personalen. Här ser vi en stor differens mellan vad ungdomarna och personalen anser, då ungdomarna lägger stor vikt vid det egna rummets storlek till skillnad från personalen. Detta påvisar enligt oss en kommunikationsbrist beträffande ungdomarnas upplevda betydelse av sina rum samt i de gemensamma utrymmena på avdelningen. Kommunikationen mellan personal och ungdomar torde dock inte vara svår att förbättra.

Respondenterna uttrycker inte någon nämnvärd önskan om förändring på avdelningarna gällande den fysiska miljön, utan anser att avdelningarna är tillräckligt bra som de är. Vi tror att detta kan ha att göra med att många av respondenterna arbetat länge på institutionerna och därför blivit något hemmablinda angående den fysiska miljön, vilket även några av respondenterna medger. Dessutom kan det handla om vilket personligt intresse personalen har av inredning, färg och form. Vi tycker att det är tråkigt att personalen nöjer sig med en "tillräckligt bra" fysisk miljö och inte kontinuerligt eftersträvar att skapa en excellent avdelningsmiljö.

På samtliga behandlingshem är personalen delaktig i omsorgen av den fysiska miljön. Stora delar av behandlingsassistenternas arbetsuppgifter inkluderar praktiska göromål på avdelningarna. Det tycks dock som om behandlingsassistenterna får relativt fria händer att styra huruvida de önskar engagera sig utöver det som ingår i de dagliga rutinerna, beträffande löpande skötsel och omsorg om avdelningens fysiska miljö. Detta tyder på att det finns stort utrymme att påverka den fysiska miljön för den personal som önskar detta, samtidigt som det inte finns krav på ett sådant engagemang från institutionsledningen. Detta skulle kunna vara en förklaring till varför den fysiska miljön på miljöterapeutiska behandlingshem kan skilja sig åt.

- Vilken konkret betydelse anser personal på miljöterapeutiska behandlingshem att den fysiska miljön har för ungdomarnas behandlingsprocess?

Institutionerna i vår undersökning lägger olika vikt vid hur den fysiska miljön ser ut och är utformad. Flera av respondenterna resonerar kring den fysiska miljön utifrån ett arbetsmiljöperspektiv där de menar att om personalen trivs i den fysiska miljön så blir de positiva och glada vilket indirekt påverkar ungdomarnas behandlingsprocesser.

Detta resonemang visar att man sätter ungdomarnas behandlingsprocesser i relation till personalens trivsel på avdelningen och alltså ger ungdomarnas egen uppfattning av den fysiska miljön sekundär betydelse. Undersökningen visar dock att det finns tankar om att en fin fysisk miljö förmedlar ett budskap till ungdomarna om att de ses som viktiga samt att man genom den fysiska miljön signalerar och ger omsorg. Personalen anser att detta är grundläggande för att kunna skapa ett positivt behandlingsklimat och därigenom ett professionellt behandlingsarbete. Trots att man alltså säger att den fysiska miljön är viktig för ungdomarnas behandlingsprocesser finner vi stora skillnader i vilken grad man arbetar med att utveckla den fysiska miljön på behandlingshemmen. Drar man detta till sin spets skulle det betyda att vissa institutioner inte eftersträvar en av förutsättningarna för ett tillräckligt bra behandlingsklimat.

Undersökningen visar på stora skillnader i hur man resonerar kring betydelsen av att ungdomarna får vara med att påverka utformningen av den fysiska miljön och vilken inverkan detta har på behandlingsprocesserna. På ett av behandlingshemmen menar man nämligen att då ungdomarna får vara delaktiga i utformningen av den fysiska miljön ökar också deras ansvarstagande kring denna, vilket även förbättrar deras trivsel och i förlängningen hur de mår. Personalen på en annan institution däremot resonerar som så att det viktigaste med den fysiska miljön är att denna inte ska "lysa institution" och att möblemanget inte ska vara trasigt. På detta behandlingshem menar man dessutom att ungdomarna projicerar sitt psykiskt dåliga mående på miljön och att mycket av den kritik som de då framför inte egentligen handlar om miljön utan om ungdomarna själva. Detta tolkar vi som ett sätt för personalen att inte behöva lyssna på ungdomarnas önskemål om förändringar. Vi drar slutsatsen att vissa av institutionerna inte lägger så stor vikt vid den fysiska miljön, då de inte tror att denna har så stor betydelse för behandlingsprocesserna.

- På vilket sätt får ungdomarna medverka i utformningen av den fysiska miljön på behandlingshemmen? Hur uppfattar ungdomarna den fysiska miljön på avdelningen?

Ungdomarna själva upplever att det huvudsakligen är personalen som bestämmer hur det ska se ut på avdelningen. När det gäller utformningen av de egna rummen finns det regler gällande vilka färger det ska vara på väggarna samt vad ungdomarna får pynta med och spika upp. På två av institutionerna får ungdomarna ett inredningsbidrag på 500 kronor till sina rum vid inflytt, så att alla ungdomar har möjlighet att göra sina rum personliga. På en av institutionerna ges dock inte denna möjlighet till ungdomarna. Förutsättningarna för ungdomarna att göra det egna rummet personligt varierar alltså beroende på vilken institution de är placerade på.

Ungdomarna ger uttryck för att de får tjata under lång tid om de önskar att något ska förändras i den fysiska miljön på avdelningen. Detta tror vi kan bidra till ungdomarnas uppfattning om att de inte får vara delaktiga i så stor utsträckning, eftersom deras placeringar är begränsade i tid. Förändringar som en ungdomsgrupp önskat kanske uppfylls, men då detta tar lång tid, kan gruppen hunnit flytta och får därmed inte uppleva förändringen. Inköpen till avdelningen behandlas också olika på institutionerna. Endast en av dem menar att det är av stor vikt att ungdomarna får vara med i så stor utsträckning som möjligt och att man försöker prioritera att ta med ungdomarna när inköp ska ske, eller då detta inte är möjligt att diskutera med ungdomarna om deras önskemål kring det som kommer köpas in. På de andra två institutionerna är det helt och fullt personalen som styr inköpen och de arbetar inte för att involvera ungdomarna i inköpsprocesserna.

Återigen ser vi att institutionerna behandlar ungdomarnas möjlighet till delaktighet olika, trots att samtliga uppger sig arbeta miljöterapeutiskt. Det borde inte vara alltför svårt att involvera ungdomarna i inköpsprocesserna mer än vad som idag sker på två av institutionerna.

Samtliga behandlingshem har någon form av brukarforum där ungdomarna får vara med och tycka till om den fysiska miljön. Respondenterna betonar att dessa forum är viktiga och utformade så att ungdomarna ska få komma till tals. Det vi finner intressant är dock att ungdomarna själva inte nämner dessa forum när de talar om huruvida de får vara med och påverka den fysiska miljön på avdelningen eller inte. Närvaron i brukarforumen är obligatoriska för ungdomarna, vilket belyser att ungdomarnas delaktighet är styrd av institutionen. Detta innebär i praktiken att det är personalen som bestämmer och besitter makten över den fysiska miljön på avdelningen. Både ungdomar och personal ger uttryck för detta. Ungdomarnas uppfattning är att de behöver tjata för att eventuellt få gensvar för sina önskemål, vilket även bekräftas av personalen till viss del. Vi frågar oss om dessa forum är ett sätt för institutionerna att visa upp att ungdomarna får vara med och påverka det som sker på institutionen, ett sätt att gömma sig bakom miljöterapi? Vi anser att det är viktigt att ungdomarna i största möjliga mån får vara delaktiga i utformningen av den fysiska miljön. Vi inser dock att det finns lagar, sekretess samt säkerhetsaspekter som kan försvåra ungdomarnas möjlighet till delaktighet. Trots detta anser vi att institutionerna borde kunna arbeta på att ge ungdomarna bättre förutsättning till delaktighet.

Ungdomarna menar att de tycker att de gemensamma utrymmena är för få och små. De saknar möjlighet till avskildhet och att dela upp sig när de önskar genomföra olika aktiviteter eller bara umgås i mindre konstellationer. Ungdomarna tycker också att de egna rummens storlek har betydelse och att de i många fall är för små vilket leder till att de inte får plats med så mycket personliga saker som de skulle önska. Dessutom anser de att vissa av rummen har finare möblemang än andra, vilket leder till en känsla av orättvisa. När det gäller färgsättningen på de egna rummen påpekar ungdomarna att de skulle vilja vara med och styra mer än vad de har möjlighet till. På en av institutionerna säger man att ungdomarna har större möjlighet att påverka färgsättningen om de väljer en färg som även personalen tycker om. De egen rummet ses av ungdomarna som det viktigaste utrymmet på avdelningen där de också trivs bäst. Ungdomarna uttrycker att det är lyhört på de egna rummen, vilket leder till svårigheter för dem att komma till ro, då de hör ungdomarna i rummen bredvid. Här ser vi även en svårighet beträffande sekretessen. Om personal talar förtroligt med en ungdom inne i dennes rum, finns risken att sekretessbelagd information omedvetet sprids till andra ungdomar på avdelningen. Vid utformningen av nya avdelningar anser vi att lyhördsheten samt storleken på ungdomarnas rum är viktiga aspekter att ta hänsyn till.

Ungdomarna ger uttryck för att personalen inte alltid behandlar dem med integritet då de önskar dra sig undan. De uppfattar många gånger att personalen stör dem och att de inte visar i handling att rummen är ungdomarnas privata zon. All personal ger uttryck för att det är viktigt att knacka innan de går in i ungdomarnas rum. Ungdomarna själva uppger dock att detta inte alltid sker eller att personalen knackar men inte inväntar ett svar innan de stiger in. Undersökningen visar på att personalen står inför ett dilemma när det gäller säkerhetsaspekter kopplade till ungdomarnas integritet. De har ansvar över att ungdomarna inte ska göra sig illa på något vis och att destruktiva subkulturer inte ska gro på avdelningen, samtidigt som de ska behandla ungdomarna med integritet och respekt samt låta deras egna rum vara en frizon för dem.

Undersökningen visar att ungdomarna tycker att det är bra att de kan låsa sina rum, eftersom det ger dem möjlighet att dra sig undan från de övriga ungdomarna om de skulle önska det. Personalen menar att ungdomarna vill låsa dörrarna för att inte få sina personliga tillhörigheter stulna, medan ungdomarna lyfter upp att de även kan låsa av rädsla för att få oväntat besök.

Många som arbetar på behandlingshem för LVU-placerade ungdomar är socionomer och deras utbildning är inriktad på den psykosociala behandlingsrelationen. Den idealtypiska miljöterapi berör den fysiska miljön och respondenterna i undersökningen uttrycker att den fysiska miljön är betydelsefull. Trots detta tror vi att behandlingsrelationen betonas i så stor utsträckning att den fysiska miljöns betydelse hamnar i periferin. Det tycks som att den fysiska miljöns betydelse för behandlingsprocessen glöms bort, då undersökningen visar på att det endast finns ett fåtal strategier beträffande arbete med samt utformning av den fysiska miljön. Vi anser att den fysiska miljön på miljöterapeutiska institutioner behöver belysas i större utsträckning än idag, för de placerade ungdomarnas välbefinnandes skull och efterfrågar därför en handlingsplan för utveckling av denna.

5.1 Vidare forskning

Det skulle vara spännande att ta del av mer ingående forskning angående hur den fysiska miljön på behandlingshem för ungdomar påverkar deras behandlingsprocesser.

Referenslista

Litteratur

Andersson, Leif/Lundh, Per-Anders (2003): *Ungdomar med sociala och psykiska problem- Utredning och behandling- Miljöterapi*. Örebro Universitet: Repro Örebro

Antonovsky, Aaron (1997): *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur.

Boglund, Anders/ Eliaeson, Sven/ Månsson, Per (2005): *Kapital, rationalitet och social sammanhållning*. Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag.

Elofsson, Stig (2005): *Kvantitativ metod -struktur och kreativitet*.

I Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red)(2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Esaiasson, Peter (2007): *Metodpraktikan- Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts juridik.

Goffman, Erving (1973): *Totala institutioner Fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor*. Översättning Göran Fredriksson. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Gregow, Torkel (2007): *Sveriges rikes lag*. Stockholm: Nordstedts juridik

Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Larsen, Erik/ Selnes, Barbro (1995): *Fra avvik til ansvar- En miljøterapeutisk tilnærming til ungdom i institusjon*. Oslo/Gjøvik: Norbok a.s

Larsson, Sam (2005): *Kvalitativ metod – en introduktion*.

I Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red)(2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Lindberg, Odd (2005): *Kvinnorna på Hinseberg – En studie av kvinnors villkor i fängelse*. Kriminalvårdsstyrelsen: Förlaget

Lykke, Jörn (2001): *Erfarenheter av kognitiv miljöterapi- Psykiatrisk dygnsvård*.

I Oestrich, Irene/Holm, Lennart (red)(2001): *Kognitiv miljöterapi- Att skapa en behandlingsmiljö i likvärdigt samarbete*. Lund: Studentlitteratur.

Nationalencyklopedin (2000): *Nationalencyklopedin*: www.NE.se

Palmgren, Lisbet/ Gordan, Kurt (2000): *Miljöterapi- Personal och patienter i samspel*. Stockholm: Nordstedts Tryckeri.

Svenning, Conny(2003). *Metodboken*. Eslöv; Lorentz Förlag

Thelander, Anna (1979): *Hasselakollektivet*. Malmö: Tryckeri Ab Norden.

Vetenskapsrådet: *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. www.vr.se

Vetenskapliga artiklar

Weiner, Myron F(1991): *Structuring environments for dementia patients*. The Dementias: Diagnosis and management (pp 249-261) Washington DC, US American Psychiatric Association. Xx, 350 pp.

Douglas, Calbert H/Douglas, Mary R (2004): *Patient friendly hospital environments: Exploring the patients perspective*. Health Expectations: An international Journal of Public Participation in Health Care & Health Policy. Vol 7(1) Mar 2004, pp 61-73

Swartz, Marvin S/ Hargett, Annie B/ Fraker, William W/Noll, Bruce K (1988): *The inpatient milieu: Organization and functional principles*. Psychiatric Annals Vol 18(2) Feb 1988 PP 80-84

Shrivastava,Rachna /Kumar, Shailesh/ Jacobsen, Robin R (1999): *Psychiatric units In distinct general hospitals: Design issues*. International Medical Journal Vol 6(2) june 1999 p 119-124

Devlin, Ann S (1992): *Psychiatric ward renovation: Staff perception and patient behavior*. Environment and Behavior Vol 24(1) Jan 1992 pp 66-84

Grosenick, Judith K/ Hatmaker, Claudia M (2000): *Perceptions of the physical setting in substance abuse treatment*. Journal of substance Abuse Treatment Vol 18(1) Jan 2000 pp29-30

Intervjuguide Ungdomsgrupp

Gemensamma utrymmen

Hur ser det ut i de gemensamma utrymmena?
Får ni vara med och påverka hur det ser ut här?
Händer att ni pyntar med saker ni gjort själva?

Finns det någon plats där ni känner att ni kan vara ostörda?
Finns utrymmen att vara ensam på?
Finns utrymmen för gemensamma aktiviteter?
Finns det något ställe ni helst är på och varför?
Finns det något ställe ni inte vill vara på och varför?
Vilket "rum" är det finaste på avdelningen? Vilket "rum" är det minst fina på avdelningen?

Har ni fått några pengar av institutionen till att köpa inredning på era rum?
Vill ni berätta någonting om möblemanget på era rum?
Får ni vara ostörda på rummen? Går personalen in utan att be om lov? Lyhört?
Rent och fräscht i era rum?

Eget rum

Har ni egna rum?
Fick ni välja rum när ni flyttade in?
Storleken på rummen?
Känner ni er trygga på era rum?
Går det att låsa dörren?
Får ni pynta som ni vill på era rum?
Färg på väggarna, får ni vara med att påverka?
Får ni möblera om?
Är det någonting ni skulle vilja förändra på era rum?

Toalett/dusch/kök

Är det rent och fräscht på toaletterna?
Är det rent och fräscht i duschen?
Är ni med och städar själva?
Hur ser det ut i köket?

Hela avdelningen

Varför ser det ut som det gör här?
Om ni fick ändra hur det ser ut på avdelningen, vad skulle ni ändra då?
Hur arbetar personalen med miljön?

Intervjuguide Behandlingsassistenter

Gemensamma utrymmen

Vilka gemensamma utrymmen finns det på avdelningen?

Motsvarar dessa utrymmen de behov som finns?

Är avdelningen lagom stor för de antal ungdomar som är placerade?

Finns någonting du skulle vilja förändra när det gäller de gemensamma utrymmena?

Får ungdomarna vara med och påverka hur de gemensamma utrymmena ser ut och används?

Ungdomarnas rum

Har ungdomarna egna rum?

Får de välja rum när de flyttar in?

Vad anser du är viktigt när det gäller ungdomarnas egna rum?

Finns det någonting du skulle vilja ändra?

Vilket möblemang finns och varför?

Är ungdomarna med och påverkar sina rum?

Får de bidra till inredning av sina egna rum?

Finns det några regler gällande vad ungdomarna får eller inte får göra med sina rum, möblera om, egna saker, egen "pyntning"?

Hur tänker ni angående ungdomarnas personliga integritet ur en miljöaspekt?

Tror du att ungdomarna känner sig trygga på sina egna rum?

Toaletter, städ, kök

Vem städar på avdelningen?

Hur ofta städas avdelningen?

Finns någon tanke kring städningen?

Är det rent i avdelningens gemensamma utrymmen?

Vem ansvarar för renligheten på avdelningen?

Anser du att det är rent på avdelningen?

Hela avdelningen

Varför ser det ut som det gör när det gäller planlösning, färgsättning samt möblemang?

Budget för den fysiska miljön?

Är du nöjd med hur det ser ut?

Finns det något du skulle vilja ändra?

Hur går det till med när något ska inhandlas till avdelningen?

Vem bestämmer vad som ska finnas på avdelningen?

Fysisk miljö utifrån miljöterapeutiska ideal

Vet du om ni har en miljöterapeutisk tanke med den fysiska miljön på avdelningen?

Hur arbetar ni i personalen med miljön?

Har den fysiska miljön förändrats under tiden du arbetat här och i så fall varför?

Hur resonerar ni i personalgruppen angående den fysiska miljön?

Tror du att den fysiska miljön påverkar ungdomarnas behandlingsprocesser?

Hur tror du att ungdomarna uppfattar den fysiska miljön på avdelningen?

Finns det någonting i den fysiska miljön som du tror att ungdomarna skulle vilja ändra? Om sådana synpunkter framförs, hur hanteras det?

Personal

I vilken utsträckning är du som behandlingspersonal involverad i omsorgen av den fysiska miljön?

Har du fått någon utbildning i miljöterapi? I sådana fall, har denna berört den fysiska miljön? Om du inte har fått någon utbildning, har du någon kunskap om miljöarbetet utifrån miljöterapi? Hur har du i så fall fått denna kunskap?

Intervjuguide Institutionschefer

Gemensamma utrymmen

Vilka gemensamma utrymmen finns det på avdelningen?

Motsvarar dessa utrymmen de behov som finns?

Är avdelningen lagom stor för de antal ungdomar som är placerade?

Finns någonting du skulle vilja förändra när det gäller de gemensamma utrymmena?

Får ungdomarna vara med och påverka hur de gemensamma utrymmena ser ut och används?

Ungdomarnas rum

Har ungdomarna egna rum?

Får de välja rum när de flyttar in?

Vad anser du är viktigt när det gäller ungdomarnas egna rum?

Finns det någonting du skulle vilja ändra?

Vilket möblemang finns och varför?

Är ungdomarna med och påverkar sina rum?

Får ungdomarna bidra till inredning av sina egna rum?

Finns det några regler gällande vad ungdomarna får eller inte får göra med sina rum, möblera om, egna saker, egen "pyntning"?

Hur tänker ni angående ungdomarnas personliga integritet ur en miljöaspekt?

Tror du att ungdomarna känner sig trygga på sina egna rum?

Toaletter, städ, kök

Vem städar på avdelningen?

Hur ofta städas det på avdelningen?

Finns någon tanke kring städningen?

Är det rent i avdelningens gemensamma utrymmen?

Vem ansvarar för renligheten på avdelningen?

Hur går det till när någonting behöver inhandlas till avdelningen?

Vem bestämmer vad som ska finnas på avdelningen?

Hela avdelningen

Varför ser det ut som det gör när det gäller planlösning, färgsättning samt möblemang?

Budget för den fysiska miljön?

Är du nöjd med hur det ser ut?

Finns det något du skulle vilja ändra?

Fysisk miljö utifrån miljöterapeutiska ideal

Har ni en miljöterapeutisk tanke med den fysiska miljön på avdelningen?

Hur arbetar ni i personalen med miljön?

Har den fysiska miljön förändrats över tid och i så fall varför?

Tror du att den fysiska miljön påverkar ungdomarnas behandlingsprocesser?

Hur tror du att ungdomarna uppfattar den fysiska miljön på avdelningen?

Finns det någonting i den fysiska miljön som du tror att ungdomarna skulle vilja ändra?

Om sådana synpunkter framförs, hur hanteras det?

Personal

I vilken utsträckning är behandlingspersonal involverad i omsorgen av den fysiska miljön?

Vem ansvarar för den fysiska miljön på avdelningen?

Har du någon utbildning i miljöterapi? I sådana fall, har denna berört den fysiska miljön?

Har personalen utbildning i miljöterapi? Om så är fallet, berör denna utbildning den fysiska miljön?

När ni talar med personal om miljöterapi, handlar det då även om den fysiska miljön?